

**Vabariigi Valitsuse määruse
„Jalase maastikukaitseala kaitse-eeskiri” eelnõu
SELETUSKIRI**

1. Sissejuhatus

Looduskaitseseaduse (edaspidi ka *LKS*) § 10 lõike 1 alusel on Vabariigi Valitsusel õigus võtta ala kaitse alla ja kehtestada ala kaitsekord. Eelnõukohase määrusega muudetakse olemasoleva maastikukaitseala kaitse-eesmärke ja kaitsekorda ning vähendatakse kaitstava ala suurust.

Jalase maastikukaitseala asub Rapla maakonnas Rapla vallas Lipstu, Jalase, Koikse ja Palamulla külas ning Märjamaa vallas Ohukotsu, Kõrvetaguse, Riidaku ja Ülejõe külas.

Osa Lipstu nõmmest võeti kaitse alla Vabariigi Valitsuse 3. detsembri 1937. a otsusega nr 794 „Maa-ala looduskaitse alla võtmise kohta”. Rapla Rajooni RSN Täitevkomitee 18. augusti 1964. a otsusega nr 92 „Looduskaitse kohta Rapla rajoonis” võeti kaitse alla Sõbesoo (Jalase) järv. 26. jaanuari 1988. a otsusega nr 26 „Kohaliku tähtsusega looduskaitseobjektide kinnitamine Rapla rajooni territooriumil” võeti kaitse alla lietse künnapuud ning Rapla Maakonnavalitsuse 18. septembri 1990. a määrusega nr 158 „Jalase küla kaitseala moodustamine ja põhimääruse kinnitamine” võeti kaitse alla Jalase küla ja selle ümbrus. Vabariigi Valitsuse 17. juuni 2003. a määrusega nr 180 „Jalase maastikukaitseala kaitse-eeskiri” moodustati Jalase maastikukaitseala ning kinnitati selle kaitse-eeskiri ja välispiiri kirjeldus.

Vastavalt looduskaitseseaduse § 91 lõikele 1 kehtivad enne selle seaduse jõustumist kaitse alla võetud kaitsealade ja kaitstavate looduse üksikobjektide kaitseks kehtestatud kaitse-eeskirjad ja kaitsekord seni, kuni looduskaitseseaduse alusel kehtestatakse uued kaitse-eeskirjad. Seega ei võeta määrusega kaitse alla uut ala, vaid kinnitatakse kaitse all olevale alale kehtivate õigusaktide kohane kaitsekord.

Eelnõukohase määrusega muudetakse looduskaitseseaduse § 13 lõike 1 alusel olemasoleva maastikukaitseala kaitse-eesmärke ja kaitsekorda ning vähendatakse kaitstavat ala. Muudatuse on tinginud vajadus tagada nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50, edaspidi *loodusdirektiiv*) I lisas nimetatud metsa- ja sooelupaigatüüpide kaitse. Moodustatav kaitseala hõlmab täielikult Natura võrgustikku kuuluva Jalase loodusala.

Vabariigi Valitsuse määruse eelnõu on koostanud Keskkonnaameti kaitse planeerimise spetsialist Sander Laherand (tel 5692 7990, sander.laherand@keskkonnaamet.ee). Eelnõu kaitsekorra otstarbekust on kontrollinud Keskkonnaameti kaitse planeerimise juhtivspetsialist Riina Kotter (tel 503 7128, e-post riina.kotter@keskkonnaamet.ee). Ekspertdihinnangu on andnud Uudo Timm, eelnõu õigusekspertiisi on teinud Keskkonnaameti üldosakonna peajurist Lüüli Junti (tel 680 7435, e-post lyyli.junti@keskkonnaamet.ee) ja Advokaadibüroo FORT vandeadvokaat Margus Kõiva (tel 528 8090, e-post margus.koiva@fortlegal.com). Keskkonnaministeeriumi kontaktisik eelnõu ministeeriumitevahelisel kooskõlastamisel ja kinnitamisel on Marika Erikson (tel 626 2880, e-post

marika.erikson@envir.ee). Eelnõu on keeleliselt toimetanud Siiri Soidro (tel 640 9308, e-post siiri.soidro@tlu.ee).

2. Eelnõu sisu, piirangute ja kaitse alla võtmise põhjendus

2.1. Kaitse-eesmärkide vastavus kaitse alla võtmise eeldustele

Kaitseala kaitse-eesmärk on kaitsta loodusmaastikke, kaitsealuseid liike ja traditsioonilisi külamaastikke.

Kaitsealal kaitstakse elupaigatüüpe, mida loodusdirektiiv nimetab I lisas: huumustoitelised järved ja järvikud (3160), kuivad niidud lubjarikkal mullal (6210), liigirikkad niidud lubjavaesel mullal (6270*), lood (alvarid – 6280*), sinihelmikakooslused (6410), aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud (6510), puisniidud (6530*), rabad (7110*), rikutud, kuid taastumisvõimelised rabad (7120), siirde- ja õõtsiksood (7140), nokkheinakooslused (7150), allikad ja allikasood (7160), nõrglubja-allikad (7220*), liigirikkad madalsood (7230), plaatlood (8240*), vanad loodusmetsad (9010*), vanad laialehised metsad (9020*), rohunditerikkad kuusikud (9050), soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080*) ning siirdesoo- ja rabametsad (91D0*). Elupaigatüübi nimetuse järel sulgudes on siin ja edaspidi kaitstava elupaigatüübi koodinumber vastavalt loodusdirektiivi I lisale. Tärniga (*) on tähistatud esmatahtsad elupaigatüübid.

Kaitsealal kaitstakse kaitsealuseid taimeliike, mida loodusdirektiiv nimetab II lisas, ja nende elupaiku. Need on II kaitsekategooriasse kuuluvad kaunis kuldking (*Cypripedium calceolus*), soohiilakas (*Liparis loeselii*), palu-karukell (*Pulsatilla patens*), eesti soojumikas (*Saussurea alpina ssp. Esthonica*) ja püst-linalehik (*Thesium ebracteatum*). Samuti kaitstakse kaitsealal kaitsealuseid linnuliike ja nende elupaiku. Need on II kaitsekategooriasse kuuluvad laululuik (*Cygnus cygnus*), laanerähn (*Picoides tridactylus*) ja metsis (*Tetrao urogallus*). Teistest kaitsealustest liikidest kaitstakse taimeliike ja nende elupaiku, milleks on I kaitsekategooriasse kuuluv püstkivirik (*Saxifraga adscendens*) ning II kaitsekategooriasse kuuluvad müür-raunjalg (*Asplenium ruta-muraria*), pruun raunjalg (*Asplenium trichomanes*), täpiline sõrmkäpp (*Dactylorhiza incarnata subsp. cruenta*), Russowi sõrmkäpp (*Dactylorhiza russowii*), sile tondipea (*Dracocephalum ruyschiana*), lõhnav käoraamat (*Gymnadenia odoratissima*), kärbesõis (*Ophrys insectifera*), jumalakäpp (*Orchis mascula*), tõmmu käpp (*Orchis ustulata*) ja koldjas selaginell (*Selaginella selaginoides*). Kaitsealustest seeneliikidest kaitstakse II kaitsekategooriasse kuuluvat kroonliudikut (*Sacrospira coronaria*) ja tema elupaika.

Looduskaitseeaduse § 7 kohaselt on kaitseala kaitse alla võtmise eeldused ohustatus, haruldus, tüüpilisus, teaduslik, ajaloolis-kultuuriline või esteetiline väärtus või rahvusvahelisest lepingust tulenev kohustus. Samuti on kaitse alla võtmise eelduseks linnu- või loodusdirektiivi rakendamise vajadus. Jalase maastikukaitseala kaitse all olemise eeldusteks on alale eesmärgiks seatud väärtuste ohustatus, haruldus, tüüpilisus ja ajaloolis-kultuuriline väärtus ning loodusdirektiivi rakendamine.

Kaitseala loodusmaastike all mõeldakse alasid, mis on tekkinud looduslike tegurite toimetel. Jalase maastikukaitsealaga kaitstakse ja väärtustatakse eelkõige metsa-, loo-, ja sookooslusi. Mitmekesine maastik on vaheldusrikas ka geoloogiliste objektide, nagu karstialade rohkuse

poolest. Traditsioonilise külamaastiku kaitsega säilitatakse alale iseloomulikku asustusstruktuuri ja hoitakse pärandmaastikku ehk poollooduslikke kooslusi, mis on tekkinud inimese ja looduse kaua kestnud ühistegevusel. Kaitse-eesmärk saavutatakse, kui ala kõlvikuline jaotus ei muutu oluliselt ning olemasolev asustusstruktuur säilib. Loodus- ja traditsiooniliste maastike vaheldumine annab alale ajaloolis-kultuurilise väärtuse.

Haruldased ja ohustatud on kaitsealal asuvad looduslikud ja poollooduslikud magevee-, niidu-, paljandi-, metsa- ja sookooslused, mis on haruldaste ja ohustatutena lisatud loodusdirektiivi I lissasse ning osaliselt märgitud esmatähtsate elupaigatüüpidega, mille kaitse tagamisel on Euroopa Liidul ja selle liikmesriikidel eriline vastutus.

Turba ja humiinhapete tõttu pruuniveelised **huumustoitelised järved ja järvikud (3160)** on tüüpilised rabaaladele ning rikkad haruldastest põhjapoolse levikuga plankteritest. Seda elupaigatüüpi ohustab enim rabade kuivendamine. Kaitsealal asuvad sellised veekogud Sõbessoo soostiku keskosas rabalaugaste ja rabajärvedena.

Poollooduslikud kooslused on olulised liigirikkuse kandjad. Kuna need säilivad vaid mõõduka inimõju (niitmine, karjatamine) tingimustes, on nende püsijäämine ohustatud. **Kuivad niidud lubjarikkal pinnal (*olulised käpaliste kasvukohad – 6210)** on aruniidud, mida leidub peamiselt Lääne-Eesti madalikul ja läänesaartel ning Põhja-Eesti lavamaal. Sellesse elupaigatüüpi kuuluvad poollooduslikud liigirohked aruniidud kuivadel ja poolkuivadel lubjarikastel muldadel, samuti sūrjaniidud – mõlemad on olulised käpaliste kasvukohad. **Liigirikad niidud lubjavaesel mullal (6270*)** on lubjavaesel pinnal paiknevad poollooduslikud pärisaru- ja paluniidud. Üldiselt on kooslus liigirikas. Jalasel leidub seda elupaigatüüpi väga väikesel, u 1 ha suurusel alal. **Loodude ehk alvarite (6280*)** hulka kuuluvad väga õhukese mullakihi paepealsed alad, mis on enamasti väga kuivad või kuivad kasvukohad. Kaitsealal asuvad need väga esindusliku kooslusena Abrumetsa sihtkaitsevööndis. **Sinihelmikakoosluste (6410)** hulka kuuluvad liigivaesed soostunud niidud ja liigivaesed madalsood. Jalasel on inventeeritud üks selline kooslus kaitseala lõunaosas. **Aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud (6510)** on kooslused, mida on kunagi mõõdukalt väetatud ja kultuuristatud, mistõttu nende liigiline koosseis on vaesem. Need niidud rikastavad eelkõige maastikku ja on puhveralaks. Kaitsealal leidub neid vähesel määral Jalase piiranguvööndis, kaitseala lõunaosas. **Puisniitude (6530*)** hulka arvestatakse avatud niidulapid, mis vahelduvad väikeste puudesalude ja põõsastikega. Sel moel loodud mitmekesised valgus- ja niiskustingimused võimaldavad kõrvuti kasvada nii niidu- kui ka metsataimedel. Puudest kasvab sageli laialehiseid liike (tamme, saart, pärna, vahtrat), rohurindes on palju haruldasi ja ohustatud niiduliike, sealhulgas käpalisi. Eesti puisniidud on väga liigirikad. Puisniidud on kujunenud võsa ja puude osalise raiumise, niitmise ning karjatamise koosmõjul. Põhiline oht puisniitudele on võsa ja metsa pealetung juhul, kui lakkab tavapärase majandustegevus: puisniitude ilme ja taimkate püsivad vaid siis, kui neid järjepidevalt niidetakse. Kaitsealal leidub puisniitu eelkõige Jalase piiranguvööndis.

Soo- ja rabaelupaigatüübid on turbakaevandamise ja kuivendamise tõttu ohustatud kõikjal oma levikualal. **Rabad (7110*)** on ohustatud peamiselt kuivendamise, kuid ka turbakaevandamise tõttu. Looduslikke rabasid on Euroopas, välja arvatud Soomes ja Rootsis, säilinud vähe. Jalasel on rabad kõige enam levinud elupaigatüüp ning seda leidub enim Sõbessoo ja Kõrvetaguse sihtkaitsevööndis. **Rikutud, kuid taastumisvõimeliste rabade (7120)** tüüpi kuuluvad sellised

alad, mille veerežiimi on võimalik parandada ja kus võib eeldada järgneva 30 aasta jooksul turba tekkeks vajaliku taimeestiku taastumist. Seda elupaigatüüpi on Jalasel inventeeritud Sõbessoo loode- ja kaguosas. Mitmekesiseid taimekooslusi hõlmavaid **siirde- ja õõtsikoid (7140)** leidub kõigis suuremates sookompleksides väikeste kildudena, mis asuvad tavaliselt madalsoode- ja rabaalade vahel. Ka neid kooslusi ohustab eelkõige veerežiimi muutmine. Jalasel on siirdesood Sõbessoo raba ümbruses. **Nokkheinakooslused (7150)** on Eestis rabaalvestes, väljaspool rabasid võib neid kooslusi olla väga väikeste fragmentidena. **Allikad ja allikasood (7160)** paiknevad seal, kus põhjavesi voolab või immitseb maapinnale nõlvade ja veerude jalamil või veekogude kaldaalal. Rikkumata allikasoid on Eestis järele jäänud üsna vähe. **Nõrglubja-allikad (7220*)** hõlmavad allikaid, kus moodustub nõrglubi. Elupaigatüüpi **liigirikkad madalsood (7230)** kuuluvad aluselised ja nõrgalt happelised liigirikkad madalsood ja soostunud niidud. Need on väga tundlikud kuivendamise suhtes ja seetõttu kergesti kahjustatavad. Kaitsealal asuvad suuremad madalsoolad Illesoo ümbruses Kõrvetaguse sihtkaitsevööndis.

Plaatlood (8240*) on äärmiselt kuiv elukoht, kuid kevaditi võivad lohud siiski täituda veega. Seda elupaigatüüpi eristatakse lubjakivide avamusaladel, kus väga õhuke mullakiht katab paekivi vaid osaliselt. Kaitsealal on selle elupaigatüübi väga esinduslik ala Lipstu nõmmel ja Oodava sihtkaitsevööndis.

Vanad looduspõõsad (9010*) on väga laia mahuga elupaigatüüp, mida on mujal Euroopas hakatud nimetama läänetaigaks ja mis hõlmab eeskätt puutumatu või vähese inimõjuga vanu metsi, aga ka looduslikult uuenenud hiljutisi põlendikke katvaid nooremaid puistuid. Vanades looduspõõsades leiavad elupaiga paljud ohustatud liigid, eriti samblad, samblikud, seened ja selgrootud loomad. Intensiivse metsamajandamise tõttu on vanadele looduspõõsadele iseloomuliku puistuga metsad kadumisoos. Kaitsealal on elupaigatüüp enim levinud Abrumetsa ja Oodava sihtkaitsevööndis. **Vanad laialehised metsad (9020*)** on looduslikud laialehised metsad, mis moodustavad ülemineku läänetaiga ja nemoraalsete metsade vahel. Iseloomulik on metsakoosluse pikaajaline kasvamine samas paigas, surnud puude rohkus, samblike, seente, putukate ja mullafauna suur liigirikkus. Eesti taimkatte kasvukohatüüpide klassifikatsiooni järgi kuuluvad metsad suuremas osas sinilille kasvukohatüüpi. Jalasel on seda elupaigatüüpi vähesel määral kaitseala lõunaosas. Elupaigatüüpi **rohunditerikkad kuusikud (9050)** kuuluvad salukuusikud ja kuuse enamusega soostunud puistud. Rohurindes kasvavad kõrgekasvulised lopsakad saluained või kõrrelised ja sõnajalad. Seda elupaigatüüpi leidub laiguti üle kaitseala, enim Abrumetsa ja Sõbessoo sihtkaitsevööndis. **Soostuvaid ja soo-lehtmetsi (9080*)** ning **siirdesoo- ja rabametsi (91D0*)** ohustab kuivendamine, samas on mõlemad elupaigatüübid Eestis tüüpilised niisketel aladel levinud kooslused. Soostuvatele ja soo-lehtmetsadele on omane erineva veetasemega laigud ja sellest tulenev taimkatte mosaiiksus. Puid ümbritsevad tavaliselt tüvemättad ning rohkelt on kõdunenud puitu. Elupaigatüüp asub üksikute laikudena üle terve kaitseala. Siirdesoo- ja rabametsad on Jalase maastikukaitsealal kõige levinum metsaelupaigatüüp.

Mitmed metsaelupaigatüübid on intensiivse metsamajanduse tõttu muutunud Euroopa boreaalses piirkonnas haruldaseks ja seetõttu on ohustatud ka paljud nende kooslustega seotud liigid, kes eespool nimetatud elupaigatüüpe elupaigana või toitumisalana kasutavad.

Jalase maastikukaitseala on rikas haruldaste ja ohustatud linnuliikide poolest ning on oluline taigavööndi soolinnustiku ala Eestis (Leibak 2006). Kaitse-eesmärgiks on nimetatud kolm linnuliiki.

Laululuik (*Cygnus cygnus*) kuulub II kaitsekategooriasse, keda ei ole veel hinnatud punase nimestiku alusel. Inimpegliku liigina eelistab ta pesitseda rabajärvedel ja vanades turbakarjäärides, samuti rohketoitelistel taimestikurikastel ja varjulistel sisemaa järvedel. Liigi esimene pesitsus registreeriti Eestis 1979. aastal. Kui eelmisel sajandil oli liik veel harv haudelind, siis nüüdseks on tema arvukus pidevalt suurenenud. 2003. aastal hinnati pesitsejate arvuks 40–60 paari, 2013. aasta seisuga hinnati see juba 150–200 paari peale ning liigi arvukus suureneb kiiresti (Luigujõe, L. Aasta lind on luik. – Eesti Loodus 58 (2); Hirundo 26: 80–112, 2013).

Laanerähn (*Picoides tridactylus*) ehk kolmvarvasrähn on rähnaliste sugukonda kuuluv II kaitsekategooria linnuliik, kes on Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi (2008) ohustatud seisus. Laanerähn on levinud üle terve Eesti ja meie linnud on üldjuhul paiksed. Laanerähn eelistab vanemaid puistuid, milles on rohkelt kuivanud puid, eelistatult kuuski. Eestis hinnatakse laanerähni pesitsusaegset arvukust 3000–5000 paarile (Hirundo 26: 80–112, 2013). Eestis väheneb laanerähni arvukus elupaikade hävimise või rikkumise tagajärjel.

Metsis (*Tetrao urogallus*) on järjepidevalt väheneva arvukusega II kaitsekategooriasse kuuluv kanaline, kes on Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi (2008) ohualtis seisus. Eestis aasta läbi elav metsis eelistab mängupaigaks vanadest mändidest koosnevaid puistuid, mis asuvad sageli rabaäärsetes metsades. Metsise arvukust on tunduvalt vähendanud raied liigi mängualadel ja nende ümbruses, sobivate elupaikade kuivendamine ning väikekiskjate suur hulk. Metsisekukkede arvukus on viimase kümnendi jooksul jätkuvalt vähenenud, 2012. aastal oli teada 388 asustatud metsisemängu ja 1100–1200 mängivat isalindu (Metsise (*Tetrao urogallus*) kaitse tegevuskava, Tiit Randla jt, 2015).

Kaitsealal on eesmärgiks seatud 16 kaitsealuse taimeliigi ja ühe kaitsealuse seeneliigi kaitse.

Kaunis kuldking (*Cyripedium calceolus*) kasvab varjukates laane- ja salumetsades, vähem soo- ja lodumetsades, puisniitudel ja põõsastikes. Taim on lubjalembene ja eelistab huumusrikast parasniisket mulda ja poolvarju. Kaunis kuldking kuulub II kaitsekategooriasse ja on Eesti ohustatud liikide punase nimestiku (2008) alusel ohulähedane liik, mille arvukus väheneb. Eestis leidub kuldkinga hajusalt igal pool, harvem Lõuna-Eestis. Ohutegurid on metsamajanduslik ja põllumajanduslik tegevus ning taimede noppimine. Kaitsealal on kuldkinga leiukohad inventeeritud Abrumetsa sihtkaitsevööndis ja Jalase piiranguvööndis.

Soohiilakas (*Liparis loeselii*) kasvab peamiselt lubjarikastes soodes, soistel ja õõtsikulistel jõe- ja järvekallastel. Eestis leidub taime paiguti, tavalisem on liik Lääne-Eesti rannikul. Soohiilakas kuulub II kategooriasse ja on Eesti ohustatud liikide punase nimestiku (2008) alusel ohualdis liik, mille arvukus väheneb. Ohutegurid on soode kuivendamine ja turba võtmine.

Palu-karukell (*Pulsatilla patens*) on haruldane II kaitsekategooriasse kuuluv tulikaline, mis on Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi (2008) ohulähedases seisus ja mille arvukus on stabiilne. Enne lehtede väljaarenemist õitsev sinakasvioletsede õitega palu-karukell eelistab

elupaigana hõredaid valgusküllaseid kuivi metsi ja põlendikke. Eestis leidub liiki hajusalt igal pool, välja arvatud läänesaartel. Mõõdukat inimtegevust vajavat palu-karukella ohustab sobilike metsade kinnikasvamine ja lageraie, vähesemal määral noppimine ja metssigade tegevus (Palu-karukella kaitse tegevuskava eelnõu, Ülle Kukk 2011). Kaitsealal on palu-karukella leitud Abrumetsa sihtkaitsevööndist.

Eesti soojumikas (*Saussurea alpina ssp Esthonica*) kasvab madalsoos ja rohketoitelistel soostuvatel niitudel. Eestis leidub taime ainult mandriosas, rohkem Rapla- ja Harjumaal. Eesti soojumikas on II kaitsekategooriasse kuuluv liik, Eesti ohustatud liikide punase nimestiku (2008) järgi on liik ohulähedane ja selle arvukus on stabiilne. Ohutegurid on niitude ja karjamaade võsastumine, soode kuivendamine ja turba võtmine. Kaitsealal leidub liiki Kõrvetaguse sihtkaitsevööndis ja Jalase piiranguvööndis.

Püst-linalehik (*Thesium ebracteatum*) kasvab niitudel, puisniitudel ja nõlvadel. Eestis esineb seda paiguti Loode- ja Kesk-Eestis. Püst-linalehik on II kaitsekategooriasse kuuluv liik, Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi (2008) on liik ohualdis ja selle arvukus väheneb. Ohutegurid on niitude ja karjamaade võsastumine. Kaitsealal on püst-linalehikut leitud kaitseala ulatuses sobivatest kuivadest kasvukohtadest.

Müür-raunjalg (*Asplenium ruta-muraria*) kasvab paepragudes ja paemüüridel. Eestis leidub taime harva, peamiselt Lääne-Eestis. Taim kuulub II kaitsekategooriasse ja Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi (2008) on liik ohualdis, arvukuse hindamiseks andmed praegu puuduvad. Ohutegurid on tallamine ja kaevandamine. Kaitsealal on liik registreeritud Abrumetsa sihtkaitsevööndis ja Lipstu nõmmel.

Pruun raunjalg (*Asplenium trichomanes*) kasvab paepragudes ja kivimüüridel. Eestis leidub liiki harva ning peamiselt Lääne-Eesti saartel ja mandri loodeosas. Taim kuulub II kaitsekategooriasse ja Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi (2008) on liik ohualdis ja selle arvukus väheneb. Ohutegurid on tallamine ja kaevandamine. Kaitsealal on liik inventeeritud Lipstu nõmme sihtkaitsevööndis.

Täpiline sõrmkäpp (*Dactylorhiza incarnata subsp. cruenta*) kasvab lubjarikastel soistel niitudel ja puisniitudel, Eestis leidub seda väga harva, peamiselt Lääne-Eestis. Taim kuulub II kaitsekategooriasse ja Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi (2008) on liik ohualdis, arvukuse hindamiseks on andmed praegu puudulikud. Ohutegurid on soode kuivendamine, turba võtmine ja niitude kinnikasvamine. Kaitsealal on liik inventeeritud Kõrvetaguse sihtkaitsevööndis.

Russowi sõrmkäpp (*Dactylorhiza russowii*) kasvab soistel niitudel ja allikasoodes. Eestis on taim levinud kõikjal hajusalt. Russowi sõrmkäpp kuulub II kaitsekategooriasse ja Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi (2008) on liik ohualdis ja selle arvukus väheneb. Ohutegurid on soode kuivendamine ja turba võtmine. Kaitsealal on liik inventeeritud Kõrvetaguse sihtkaitsevööndis ja Jalase piiranguvööndis.

Sile tondiipea (*Dracocephalum ruyschiana*) kasvab kuivadel nõlvadel, metsaservadel ja loometsades. Eestis leidub taime paiguti, peamiselt Põhja-Eestis. Sile tondiipea kuulub II kaitsekategooriasse ja Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi (2008) on liik ohualdis ja

selle arvukus väheneb. Ohutegurid on niitude kinnikasvamine ja võsastumine. Kaitsealal on liik registreeritud Lipstu nõmmel ja Abrumetsa sihtkaitsevööndis.

Lõhnav käoraamat (*Gymnadenia odoratissima*) kasvab lubjarikastes allikasoodes ja soistel puisniitudel. Eestis leidub teda harva, peamiselt Lääne-Eestis. Liik kuulub II kategooriasse ja Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi (2008) on liik ohualdis ja selle arvukus väheneb. Ohutegurid on soode kuivendamine ja turba võtmine. Kaitsealal on lõhnavat käoraamat inventeeritud Kõrvetaguse sihtkaitsevööndis.

Kärbesõis (*Ophrys insectifera*) kasvab niisketel niitudel, allikasoodes ja lookadastikes. Eestis leidub taime paiguti, põhiliselt Lääne- ja Loode-Eestis ja saartel. Kärbesõis kuulub II kaitsekategooriasse ja Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi (2008) on liik ohulähedane ja selle arvukus väheneb. Ohutegurid on karjamaade ja niitude võsastumine ning soode kuivendamine. Kaitsealal on kärbesõit inventeeritud Jalase piiranguvööndis ja Oodava sihtkaitsevööndis.

Jumalakäpp (*Orchis mascula*) kasvab lubjarikastel kuivematel niitudel ja puisniitudel. Eestis leidub taime läänesaartel ja mandri läänerannikul, mujal harva. Jumalakäpp kuulub II kaitsekategooriasse ja Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi (2008) on liik ohulähedane ja selle arvukus väheneb. Ohutegurid on niitude ja karjamaade kinnikasvamine ja võsastumine. Kaitsealal on jumalakäppa inventeeritud Lipstu nõmmel.

Tõmmu käpp (*Orchis ustulata*) kasvab kuivadel niitudel ja puisniitudel ning kadastikes. Eestis leidub tõmmut käppa harva, peamised leiukohad on Lääne-Eestis. Taim kuulub II kaitsekategooriasse ja Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi (2008) on liik ohustatud ja selle arvukus väheneb. Ohutegurid on karjamaade ja heinamaade võsastumine. Kaitsealal on liik inventeeritud Lipstu nõmme sihtkaitsevööndis.

Püstkivirik (*Saxifraga adscendens*) kasvab paekividel ja loodudel. Eestis on taim levinud Põhja-Eestis ja on haruldane. Taim kuulub I kaitsekategooriasse ja Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi (2008) on liik ohustatud ja selle arvukus väheneb. Kaitsealal on püstkivirik inventeeritud Lipstu nõmmel ja Abrumetsa sihtkaitsevööndis.

Koldjas selaginell (*Selaginella selaginoides*) kasvab niisketel niitudel ja soomätastel. Eestis leidub teda harva Loode- ja Põhja-Eestis. Taim kuulub II kaitsekategooriasse ja Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi (2008) on liik ohustatud ja selle arvukus väheneb. Ohutegurid on põllumajandus, soode kuivendamine ja turba võtmine. Kaitsealal on liik inventeeritud Kõrvetaguse sihtkaitsevööndis.

Kroonliudik (*Sacrospiraera coronaria*) on II kaitsekategooriasse kuuluv seeneliik, Eesti ohustatud liikide punase nimestiku järgi (2008) on liik ohualdis ja selle arvukus on stabiilne. Seene viljakeha ei moodustu igal aastal, seda leidub harva maist juulini Põhja- ja Lääne-Eestis loopealsetes oksametsades. Ohutegurid on korjamine ja kogumine. Tegemist on ohtlikult mürgise seenega. Kaitsealal on kroonliudik inventeeritud Oodava ja Abrumetsa sihtkaitsevööndis.

Loodusdirektiivi rakendamine

Loodusdirektiivi ülesanne on kaitsta ohustatud loomaliike ja nende elupaigatüüpe ning aidata kaasa looduse mitmekesisuse säilimisele ja taastamisele. Direktiivi artikli 6 lõike 1 kohaselt tuleb liikmesriikidel kehtestada direktiivi lisades nimetatud elupaigatüüpide ning liikide ja nende elupaikade kaitseks vajalikud kaitsemeetmed, mis vastavad nende elupaigatüüpide ja liikide ökoloogilistele nõudlustele. Jalase maastikukaitseala kuulub Jalase loodusala koosseisus üleeuroopalisse kaitsealade võrgustikku Natura 2000. Loodusala eesmärk on Euroopa Nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku taimestiku ja loomastiku kaitse kohta I lisas nimetatud elupaigatüüpide ja II lisas nimetatud liikide elupaikade kaitse. Kaitse-eesmärkideks seatud elupaigatüüpide (huumustoitelised järved ja järvikud (3160), kuivad niidud lubjarikkal mullal 6210), liigirikkad niidud lubjavaesel mullal (6270*), lood (alvarid – 6280*), sinihelmikakooslused (6410), aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud (6510), puisniidud (6530*), rabad (7110*), rikitud, kuid taastumisvõimelised rabad (7120), siirde- ja õõtsiksood (7140), nokkheinakooslused (7150), allikad ja allikasood (7160), nõrglubja-allikad (7220*), liigirikkad madalood (7230), plaatlood (8240*), vanad loodusmetsad (9010*), vanad laialehised metsad (9020*), rohunditerikkad kuusikud (9050), soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080*) ning siirdesoo- ja rabametsad (91D0*)) ning taimeliikide (kaunis kuldking (*Cypripedium calceolus*), soohiilakas (*Liparis loeselii*), palu-karukell (*Pulsatilla patens*), eesti soojumikas (*Saussurea alpina ssp. Esthonica*) ja püst-linalehik (*Thesium ebracteatum*)) kaitse on ühtlasi ka Eesti riigi rahvusvaheline kohustus.

Lisaks eespool nimetatud loodusväärtustele on Jalase maastikukaitseala kaitse all hoidmine oluline teistegi haruldaste ja ohustatud looma-, taime- ja seeneliikide kaitseks. Samas pole nende kõikide eraldi kaitse-eesmärgina nimetamine vajalik, kuna eesmärgiks seatavate katusliikide, nende elupaikade ja koosluste kaitseks kehtestatav kaitsekord tagab ka nende kaitse. See tähendab, et kaitsekorra väljatöötamisel on lähtutud kaitse-eesmärgina loetletud liikide ja koosluste ökoloogilistest nõudlustest. Seeläbi tagatakse kaitse kõikidele liikidele, kelle elupaigaks on kaitse-eesmärgiks olev kooslus või ka neile liikidele, kelle elupaiga eelistused sarnanevad eesmärgina loetletud katusliikide omadega. Kaitseala kaitse-eesmärgiks on seatud need kooslused ja kaitsealused liigid, kelle kaitse jaoks on tegemist esindusliku ja soodsa seisundi säilitamiseks olulise alaga. Kaitse-eesmärgiks on seatud ka need liigid, kelle kaitse sellel alal on loodusdirektiivist tulenev rahvusvaheline kohustus või kelle soodsa seisundi säilimiseks pikaajaliselt (säilimiseks pikas perspektiivis) ei piisa ainult isendikaitsest. Teisi kaitsealuseid liike ei ole kaitsekorra määramisel aluseks võetud, kuid nende puhul on arvestatud, et eesmärgiks seatavate katusliikide ja koosluste alusel kehtestatav kaitsekord tagab ka nende kaitse. Kaitse-eeskirjas sätestatud kaalutusõiguse teostamisel sisustatakse nende liikide puhul kaitse-eesmärgi saavutamist (LKS § 14 lõige 2) LKS §-s 55 sätestatud isendikaitse kaudu. Teiste sõnadega tuleb nende liikide puhul kaitseala valitseja nõusolekul lubatud tegevusteks ja kaitseala valitseja nõusolekuta keelatud tegevusteks nõusolekut andes arvestada, et kavandatud tegevus ei oleks vastuolus LKS §-s 55 sätestatud isendikaitse põhimõtetega. Isendikaitse väldib konkreetsete isendite surmamist, kahjustamist ja hävitamist, kuid ei taga nende liikide elupaikade säilimist sellises mahus, et oleks tagatud nende liikide püsiv pikaajaline säilimine nende levikualal.

Teadaolevatest kaitsealustest linnuliikidest, mida kaitseala kaitse-eesmärgiks ei ole seatud, asuvad kaitsealal III kaitsekategooriasse kuuluvad hoburästas (*Turdus viscivorus*), musträhn (*Dryocopus martius*), mudatilder (*Tringa glareola*), nõmmelõoke (*Lullula arborea*) ja suurkoovitaja (*Numenius arquata*). Keskkonnaregistri järgi jääb alale ka I kaitsekategooriasse kuuluva must-

toonekure (*Ciconia nigra*) pesapaik, kuid antud pesa kasutas must-toonekurg viimati 1986. aastal. Kunagine must-toonekure pesamets (Ohukotsu) asub Sõbessoo sihtkaitsevööndis. Kuna elupaiga säilimine on tagatud sihtkaitsevööndi kaitsekorruga, siis liiki eraldi eesmärgiks ei seata. Taimeliikidest on kaitsealal registreeritud III kaitsekategooriasse kuuluvad harilik ungrukold (*Huperzia selago*), pruunikas pesajuur (*Neottia nidus-avis*), suur käopõll (*Listera ovata*), tumepunane neiuvaip (*Epipactis atrorubens*), harilik käoraamat (*Gymnadenia conopsea*), vööthuul sõrmkäpp (*Dactylorhiza fuchsii*), kahkjaspunane sõrmkäpp (*Dactylorhiza incarnata*), kahelehine käokeel (*Platanthera bifolia*), soo-neiuvaip (*Epipactis helleborine*), harilik põõsasmaran (*Potentilla fruticosa*), must tuhkpuu (*Cotoneaster niger*) ja künnapuu (*Ulmus laevis*). III kaitsekategooria seeneliikidest on kaitsealal registreeritud kuld-soverbiell (*Sowerbyella imperialis*). Nende liikide korral tuleb arvestada, et kaitseala valitseja võib tuginedes LKS §-s 55 sätestatud isendikaitse sätetele seada lisaks kaitse-eeskirjas esitatud piirangutele liigispetsiifilisi tingimusi, mis on vajalikud isendikaitseks.

2.2. Kaitse alla võtmise otstarbekus

Maastikuliselt paikneb Jalase maastikukaitseala Harju lavamaal. Kõrgemad paelavad vahelduvad seal sootсандikega, eripäraks on karstivormide rohkus. Ala jätkuv kaitse all hoidmine on oluline maastikuilme, raba- ja soomaastiku funktsioneerimise säilimise, kaitsealuste liikide ning loodusdirektiivi mageveekogu, niidu-, metsa- ja sooelupaigatüüpide kaitse eesmärgil.

Esmased registreeritud andmed ala loodusväärtuste kohta pärinevad 1930. aastate lõpust, kui Lipstu nõmme uuris botaanik T. Lippmaa. O. Abner on uurinud Rapla maakonna sookaitsealade haruldasi taimekooslusi ja liike 1990. aastate alguses (Abner, Botaanilisi teateid meie rabadest, 1992). 2010. aastal inventeeriti sooalasid Jalase maastikukaitsealal Eestimaa Looduse Fondi eestvedamisel (Sarv, 2010).

Jalase maastikukaitseala viimased suuremad inventuurid on toimunud Natura pilootprojekti käigus 2002.–2003. aastal. Märgalasid on inventeerinud Eestimaa Looduse Fond 1990ndatel ja 2010. aastal. Poollooduslikke kooslusi on inventeerinud peamiselt Pärandkoosluste Kaitse Ühing ja Ülle Anderson pärast 2000. aastat.

Inventeeritud elupaigatüüpidest (seisuga 20.02.2017) moodustab elupaigatüüp huumustoitelised järved ja järvikud (3160) kaitsealast 0,1% (2,4 ha), elupaigatüübi esinduslikkus on C (arvestatav).

Kaitsealale jääb hooldamist vajavaid poollooduslikke kooslusi umbes 30 ha. Kuivad niidud lubjarikkal mullal (6210) moodustavad kaitsealast 0,1% (1,4 ha), elupaigatüübi esinduslikkus on B–C (esinduslik kuni arvestatav). Liigirikkad niidud lubjavesel mullal (6270*) moodustavad kaitsealast 0,02% (0,7 ha), elupaigatüübi esinduslikkus on B–C (esinduslik kuni arvestatav). Lood (6280*) moodustavad kaitsealast 0,3% (7,5 ha), elupaigatüübi esinduslikkus on A (väga esinduslik). Sinihelmikakooslused (6410) moodustavad kaitsealast 0,2% (6,5 ha), elupaigatüübi esinduslikkus on B (esinduslik). Aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud (6510) moodustavad kaitsealast 0,1% (2,3 ha), elupaigatüübi esinduslikkus on B–C (esinduslik kuni arvestatav). Puisniidud (6530*) moodustavad kaitsealast 0,5% (13,3 ha), elupaigatüübi esinduslikkus on B–C (esinduslik kuni arvestatav).

Rabad (7110*) moodustavad kaitsealast 12,3% (337,1 ha), elupaigatüübi esinduslikkus on A (väga esinduslik). Rikutud, kuid taastumisvõimelised rabad (7120) moodustavad kaitsealast 3,2% (87,8 ha), elupaigatüübi esinduslikkus on A–C (väga esinduslik kuni arvestatav). Siirde- ja õõtsiksood (7140) moodustavad kaitsealast 1,4% (38,3 ha), elupaigatüübi esinduslikkus on B (esinduslik). Liigirikkad madalsood (7230) moodustavad kaitsealast 6,2% (169,2 ha), elupaigatüübi esinduslikkus on B (esinduslik). Elupaigatüüpide nokkheinakooslused (7150), allikad ja allikasood (7160) ning nõrglubja-allikad (7220*) kohta inventeerimisandmed puuduvad.

Plaatlood (8240*) moodustavad kaitsealast 1% (29,4 ha), elupaigatüübi esinduslikkus on A (väga esinduslik). Vanad loodusmetsad (9010*) moodustavad kaitsealast 8,8% (240,8 ha), elupaigatüübi esinduslikkus on B–C (esinduslik kuni arvestatav). Vanad laialehised metsad (9020*) moodustavad kaitsealast 0,05% (12,3 ha), elupaigatüübi esinduslikkus on C (arvestatav). Rohunditerikkad kuusikud (9050) moodustavad kaitsealast 6,4% (173,5 ha), elupaigatüübi esinduslikkus on B–C (esinduslik kuni arvestatav). Soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080*) moodustavad kaitsealast 2,6% (71,7 ha), elupaigatüübi esinduslikkus on A–C (väga esinduslik kuni arvestatav). Siirdesoo- ja rabametsad (91D0*) moodustavad kaitsealast 8,8% (241,2 ha), elupaigatüübi esinduslikkus on A–B (väga esinduslik kuni esinduslik).

Jalase maastikukaitseala soode linnustikust on ülevaate koostanud A. Leivits. 2012. aastal inventeeriti Jalase suuremate soode (Sõbessoo) linnustikku riikliku seire käigus. **Metsise** asustus jääb kaitsealal Kõrvetaguse sihtkaitsevööndisse. Seal asuvad ka ametlikult registreeritud kolm metsisemängu (Kõrvetaguse 1, 2 ja 3), millel on tehtud seiret 1986. aastast. 2012. aasta vaatluse järgi oli Kõrvetaguse 3 mängualal kolme kukega mäng ning Kõrvetaguse 1 ja 2 alal mõlemal ühe kukega mäng. 2016. aastal mängis Kõrvetaguse 1 ja 2 alal mõlemal kaks kukke (Metsise mängud, 2016. aasta aruanne, Keskkonnaagentuur 2017). **Laanerähni** pesitsemine registreeriti kaitsealal 2008. aastal Abrumetsa sihtkaitsevööndis, pesamets on olnud asustatud ka 2015. aastal. Lisaks on teine laanerähni territoorium registreeritud Kõrvetaguse sihtkaitsevööndis 2011. aastal. **Laululuige** pesitsemine Sõbessoo sihtkaitsevööndis registreeriti 2008. aastal.

Taimeliikidest on kaitseala kaitse-eesmärgiks seatud kaunis kuldking, soohiilakas, palu-karukell, eesti soojumikas, püst-linalehik, müür-raunjalg, pruun raunjalg, täpiline sõrmkäpp, Russowi sõrmkäpp, sile tondipea, lõhnav käoraamat, kärbesõis, jumalakäpp, tõmmu käpp, püstkivirik ja koldjas selaginell. Kaitsealuseid taimeliike on inventeerinud Olev Abner (1997 ja 2010), Eesti Orhideekaitse Klubi (Kull, 2009) ja Pärandkoosluste Kaitse Ühing (2013).

Kaunis kuldking on kaitsealal kaardistatud kahe suurema kasvualaga, millest suurem, 30 ha suurune ala jääb Abrumetsa sihtkaitsevööndisse. Esimest korda leiti liik sealt 1994. aastal ja 2008. aastal loendati seal 119 isendit. Kogu Abrumetsa ulatuses leidis kaunist kuldkinga hajusalt veelgi. Teine, 7 ha suurune kasvuala on kaardistatud 1995. aastal Jalase piiranguvööndis.

Soohiilakas on Jalase loodusala kaitse-eesmärgiks, tema kasvukohad kaitsealal vajavad täpsustamist. Esinduslikke ja sobivaid kooslusi on liigile piisavalt ja liigi kasvamine alal on tõenäoline.

Palu-karukell on kaitsealal kaardistatud seitsmes leiukohas, millest suurim hõlmab kogu Lipstu nõmme sihtkaitsevööndit. Ülejäänud leiukohad asuvad Abrumetsa sihtkaitsevööndis. Kuigi kogu Lipstu nõmme sihtkaitsevöönd on märgitud palu-karukella kasvualaks, puudub keskkonnaregistris info liigi arvukuse kohta. Abrumetsa sihtkaitsevööndis tehakse palu-karukella regulaarset seiret, mille andmetel levis palu-karukell 2008. aastal alal hajusalt ja tema arvukus oli ligikaudu 600 isendit.

Eesti soojumikas on levinud Kõrvetaguse sihtkaitsevööndis 106,8 ha suurusel alal ja kuigi tegemist on suure alaga, puudub täpsem info liigi sealse arvukuse kohta.

Püst-linalehik on kaitsealal kaardistatud üheksa eri kasvukohana. Sobivaid kasvukohti on Jalase maastikukaitsealal rohkelt ja ilmselt on leiukohti tegelikkuses rohkem. Jalase piiranguvööndi leiukoht on varem olnud kõige esinduslikum, seal loendati 1997. aastal hinnanguliselt 40 000 isendit, kuid 2002. aasta seire käigus nenditi, et niit (elupaigatüüp 6210*) kasvab kinni, ja seire käigus ei leitud ühtegi isendit. 2009. aastal leiti siiski 800 taime ja 2013. aastal 20 taime. Oodava sihtkaitsevööndis loendati 2013. aastal 150 isendit ning Abrumetsa ja Kõrvetaguse sihtkaitsevööndis loendati 2013. aastal mõnisada taime.

Müür-raunjalg on kaardistatud Lipstu nõmmel ja Jalase piiranguvööndi metsas. Piiranguvööndi leiukohas on loendatud 13 müür-raunjala isendit – puurinde tihenemise tõttu on populatsioonid kadumas. Lipstu nõmmelt on leitud 500 müür-raunjala taime. Tegemist on heas seisus populatsioonidega ja inimõju puudub. Üks müür-raunjala populatsioon jääb veel Abrumetsa sihtkaitsevööndisse, kus 2008. aastal loendati 100 taime.

Pruun raunjalg on registreeritud Lipstu nõmme sihtkaitsevööndis ja Jalase piiranguvööndi metsas. Piiranguvööndi leiukohas asub üks pruuni raunjala puhmik. Puurinde tihenemise tõttu on populatsioon kadumas. Lipstu nõmmelt on leitud 13 pruuni raunjala taime. Tegemist on heas seisus populatsiooniga ja inimõju puudub.

Täpiline sõrmkäpp on kaardistatud Kõrvetaguse raba servas asuvas metsas. Leiukoht asub Kõrvetaguse sihtkaitsevööndis ja see kaardistati 1999. aastal. Keskkonnaregistris puudub täpsem info liigi arvukuse kohta.

Russowi sõrmkäpp on kaardistatud kaitsealal kahes kohas Kõrvetaguse raba piiril liigirikkas madalsoos. Mõlemad leiukohad jäävad Kõrvetaguse sihtkaitsevööndisse. Suurem kasvukoht on 0,2 ha ning 2005. aastal loendati üle 60 taime ja kasvukoha seisundit hinnati heaks.

Sile tondipea kasvab Lipstu nõmme, Abrumetsa ja Oodava sihtkaitsevööndis – kokku on kaitsealal kuus leiukohta, millest neli on elujõulise populatsiooniga. Kaks populatsiooni jäävad Lipstu nõmme sihtkaitsevööndisse, millest suurem on 1000 isendiga (loendus 2010. aastal), teise populatsiooni seisundit hinnati 1987. aastal elujõuliseks, kuid arvukust ei hinnatud. Abrumetsa sihtkaitsevööndis on samuti kaks suurt populatsiooni: 500 ja 600 isendit. Oodava sihtkaitsevööndist leiti 2013. aastal 20 taime. Tegemist on Raplamaa sümboltaimega.

Lõhnavat käöraamat on registreeritud kahes kohas Kõrvetaguse sihtkaitsevööndis. Suurem leiukoht on 5,9 ha suurune, kus 0,5 ha suuruse alal loendati 2005. aastal üle 230 isendi. Kasvukoha seisund oli hea. Teise leiukoha puhul on tegemist üksiku taime vaatlusega, mis leiti 1999. aastal.

Kärbesõis on kaitsealal inventeeritud kahes kohas: Oodava sihtkaitsevööndis ja Jalase piiranguvööndis. Viimase kasvuala pindala on 5 ha ja kuigi tegemist on suure alaga, puuduvad hinnangud liigi arvukuse kohta. Kärbesõit on leitud sealt nii 1994. kui ka 2005. aastal. Teises leiukohas on 2005. aastal leitud 15 eksemplari 50 m² suuruselt alalt ja ala seisundit hinnati heaks.

Jumalakäpp on kaitsealal registreeritud neljas kohas, millest kolm jäävad Lipstu nõmme sihtkaitsevööndisse ja üks leiukoht Abrumetsa sihtkaitsevööndisse. Abrumetsa sihtkaitsevööndis asub ka jumalakäpa seirepunkt, kus 2008. aastal loendati üheksa isendit ja märgiti, et inimõju liigile puudub. Lipstu nõmme sihtkaitsevööndis asuvad kaks leiukohta on kaardistatud 1987. aastal, kuid hilisemad vaatlusandmed keskkonnaregistris puuduvad. Lipstu nõmme kolmandal leiukohal kaardistati 2008. aastal 32 isendit ja kogu nõmmel leidis neid hajusalt veelgi.

Tõmmu käpp on registreeritud Abrumetsa sihtkaitsevööndis. Abrumetsa kasvukoht on 6,6 ha. Liik on kaardistatud 1994. aastal ja kuigi tegemist on suure kasvualaga, ei ole arvukust hinnatud, on ainult märgitud, et taimed on kidurad.

Püstkivirik on kaitsealal registreeritud kuues kohas, millest neli asuvad üksteise läheduses Abrumetsa sihtkaitsevööndis ja kaks leiukohta asuvad üksteise läheduses Sõbessoo ja Lipstu nõmme sihtkaitsevööndi piiril. Kõige esinduslikum neist on Lipstu nõmme sihtkaitsevööndis Sõbessoo järveni viiva tee ääres, kus 0,5 ha suurusel alal loendati 2008. aastal 214 isendit. 2004. aastal loendati seal 150 isendit. Teised leiukohad kaitsealal on vähem esinduslikud ja liigi arvukus on aastatega vähenenud. Ühes Abrumetsa sihtkaitsevööndis asuvas leiukohas loendati 1999. aastal 500 eksemplari, kuid kümme aastat hiljem üksnes kaheksa eksemplari. Kahelt raiesmikult on 2008. aastal leitud püstkiviriku isendeid.

Koldjas selaginell on kaitsealal registreeritud Kõrvetaguse sihtkaitsevööndis. 1994. aastal leidis liiki keskmise ohtrusega, 1999. aastal oli arvukus 321 eksemplari ja 2004. aastal hinnati populatsiooni suuruseks 10 000 taime.

Seeneliikidest on kaitsealal kaitse-eesmärgiks **kroonliudik**, mis leiti kaitsealal esimest korda 2004. aastal (määratud E. Parmasto poolt). Liik on registreeritud Abrumetsa ja Oodava sihtkaitsevööndis.

Lisaks eespool kirjas olevale on Jalase maastikukaitseala kaitse all hoidmine põhjendatud asjaoluga, et tegemist on ülepiinnaliselt Natura võrgustikku kuuluva alaga. Kaitseala asub täielikult Jalase loodusosal.

2.3. Kaitstava loodusobjekti tüübi valik

Kaitseala suurimad väärtused on hästi säilinud looduslikud ja poollooduslikud kooslused, mille kaitse on tagatud ainult siis, kui alal säilib kaitseala režiim. Jalase maastikukaitsealal on väga

esinduslik kaitsealuste taimeliikide levikuala ning mitme haruldase ja ohustatud linnuliigi elupaik. Samas moodustab suure osa alast nii pärand- kui ka kultuurmaastik (sh Jalase küla), mistõttu on valitud kaitstava loodusobjekti tüübiks maastiku-, mitte looduskaitseala. Ala ei saa kaitsta hoiualana, kuna hoiuala kaitsekord ei võimalda kaitsta kooslusi tervikuna. Hoiualale ei koostata kaitse-eeskirja, mis on paljude erinevate kaitseväärtuste olemasolu korral kaitseerežiimi täpsustamiseks vajalik. Samuti ei võimalda hoiuala kaitsekord mitme eri rangusega võõndi moodustamist, mis on sellel alal vajalik, et rakendada konkreetse kaitse-eesmärgi ökoloogilisi nõudlusi arvestavaid piiranguid kaitseala osal, kus need vajalikud on (nt liikumispiirang liikide häirimise vältimiseks pesitsusajal, jahil reguleerimine). Püsielupaigana kaitstakse ainult konkreetse liigi elupaika, mitte erinevate väärtustega looduskompleksi.

2.4. Kaitstava loodusobjekti välis- ja võõndite piirid

Kaitseala välis- ja võõndite piiride määramisel on lähtunud põhimõttest, et oleks hõlmatud kaitset vajavad loodusväärtused ja loodusväärtustele vajalik puhver ning ala piirid peavad olema looduses selgelt tuvastatavad ja üheselt mõistetavad. Seetõttu on piiritlemisel kasutatud selgepiirilisi ja ajas vähe muutuvaid objekte (eritasandilised teed, kraavid, metsasihid, mõõdistatud maaüksused). Kaitseala välispiiril olevad kraavid on tsoneeritud kaitsealast välja juhul, kui need külgnevad piiranguvööndiga. Välispiiril olevad kraavid, mis piirnevad sihtkaitsevöönditega, on arvestatud kaitseala osaks. Välispiiril olevad sihid ja teed on arvatud kaitseala koosseisust välja. Kaitseala piir ja võõndite piirid on kantud kaardile, kasutades alusena Eesti põhikaarti (mõõtkava 1 : 10 000) ja maakatastri andmeid.

Võrreldes endise Jalase maastikukaitseala pindalaga (2743,1 ha) väheneb kaitseala pindala 2728,2 ha-ni, st 14,9 ha võrra. Vähenemine toimub Jalase piiranguvööndis (peamiselt Koikse küla), kuna oluliste kaitseväärtuste puudumise tõttu arvatakse eramaaüksustel ja riigimaal kultuuristatud rohumaad osaliselt kaitsealalt välja. Kaitse-eesmärgiks olevaid elupaigatüüpe pole nendel aladel inventeeritud. Välispiiri korrigeerimised puudutavad peamiselt kaitseala välispiiri ühildamist vahepeal katastrisse kantud katastriüksuste piiridega ning looduses paremini jälgitavate objektidega (näiteks metsasihid, kraavid ja teed) ning uue põhikaardiga vastavusse viimisega. Jalase maastikukaitsealal kuulub sihtkaitsevööndisse 2020,7 ha ja piiranguvööndisse 707,5 ha. Võrreldes kehtiva kaitse-eeskirjaga, on eelnõukohase määrusega kehtestatav sihtkaitsevööndite pindala suurenenud 173,6 ha võrra, millest 38 ha jääb eramaale. Seda eelkõige suure looduskaitseväärtusega soo- ja metsakoosluste ning ohustatud liikide elupaikade arvel. Samas arvatakse sihtkaitsevööndist piiranguvööndisse üks 4,4 ha suurune eramaaüksus (65401:002:0640) ja 1,4 ha suurune eramaaüksus (66901:004:0057), millel sihtkaitsevööndi väärilised loodusväärtused puuduvad. Liikumispiiranguga ala ehk Kõrvetaguse sihtkaitsevöönd suureneb 212 ha võrra. Suurenemine toimub Abrumetsa sihtkaitsevööndi ja piiranguvööndi arvelt. Kaitseala maaomandist on eramaad 571,2 ha, riigimaad 2142,1 ha, munitsipaalmaad 1,5 ha ja jätkuvalt riigi omandis olevat maad 13,4 ha. Eramaa pindala sihtkaitsevööndis on kokku 82 ha.

Pindalalised muudatused eramaade osas on järgmised: Piiranguvööndist läheb sihtkaitsevööndisse 38 ha eramaad. Sihtkaitsevööndiga liidetakse eramaad, et tagada elupaigatüüpide liigirikkad madalsood, rohunditerikkad kuusikud, vanad loodumetsad ning siirdesoo- ja rabametsad kaitse, samuti soojumika kaitse. Osaliselt jäävad eramaad ka siiludena riigimaade vahele. Samas

arvatakse sihtkaitsevööndist piiranguvööndisse 8,7 ha sellist eramaad, mille loodusväärtused ei vaja säilimiseks sihtkaitsevööndi kaitsekorda. Kaitse alt arvatakse välja 1,6 ha sihtkaitsevööndis olevat eramaad ja 4,7 ha piiranguvööndis olevat eramaad. Kaitse alt arvatakse välja alad, kus loodusväärtusi ei esine (kultuurrohumaad), või on tegemist lihtsalt põhikaardi järgi piiri korrigeerimisega.

Vastavalt eelnõukohasele kaitse-eeskirjale koosneb kaitseala viiest sihtkaitsevööndist (Abrumetsa, Kõrvetaguse, Lipstu nõmme, Oodava, Sõbessoo) ja ühest piiranguvööndist (Jalase). Sihtkaitsevööndirežiim on vajalik kaitsealuste liikide elupaikade ning metsa- ja sookoosluste säilimiseks ning loopealsete, puisniitude ja teiste poollooduslike koosluste kaitseks. Piiranguvööndisse jäävad peamiselt piirkonna majanduslikult kasutatavad alad, õue- ja maatulundusmaad. Piiranguvöönd on vajalik, et säilitada väljakujunenud maastikuilmet ja hoida loodusmaastikke looduslähedastena. Piiranguvöönd aitab leevendada negatiivset mõju sihtkaitsevöönditele. Poollooduslike koosluste kaitse piiranguvööndis tagab kaitsekord, mille järgi on kõlviku muutmine ilma kaitseala valitseja nõusolekuta keelatud. Ühtlasi ei ole otstarbekas luua väikeseid eraldiseisvaid sihtkaitsevööndeid laialemiste metsade kaitseks, piiranguvööndiga ei lubata sellistes metsades uuendusraiet (säilitatakse püsimeetsana).

Abrumetsa sihtkaitsevöönd (322,7 ha). Abrumetsa (hooldatav) sihtkaitsevöönd asub kaitseala keskosas. Vööndi moodustab peamiselt RMK kinnistu Vardi metskond 52 (65401:001:0008) ning riigi omandis olevad kinnistud Jalase maastikukaitseala 2 (65401:001:0151), Jalase maastikukaitseala 3 (65401:001:0152) ja osaliselt Jalase maastikukaitseala 6 (66901:004:0201). Vööndi piir kulgeb mööda riigimaa ja eramaa katastripiire, läänepiiril vastu Kõrvetaguse sihtkaitsevööndit, põhjapiiril osaliselt ka mööda metsasihte, mis jäävad vööndist välja. Männiku kinnistu (65401:002:0471) põhjapoolne nurk jääb väikeses ulatuses sihtkaitsevööndisse, kuna kahe vööndi vaheline kraav on arvestatud sihtkaitsevööndi koosseisu, piir kulgeb mööda kraavi serva. Muus osas jääb eelmainitud kinnistu piiranguvööndisse. Vööndis on inventeeritud metsaelupaigatüübid, I, II ja III kaitsekategooria taimede kasvukohad ning metsise elupaik.

Kõrvetaguse sihtkaitsevöönd (633,8 ha). Kõrvetaguse (hooldatav) sihtkaitsevöönd asub kaitseala loodeosas. Vöönd hõlmab osaliselt RMK kinnistu Vardi metskond 52 (65401:001:0008), väikeses osas Velise metskond 20 (65401:001:0116), osaliselt Vardi metskond 193 (65401:001:0204), täielikult jäävad vööndisse riigi omandis olevad maad Jalase maastikukaitseala 4 (65401:001:0153), Jalase maastikukaitseala 5 (65401:001:0154) ja eraomandis olevad kinnistud Härmasoo (65401:001:0017), Rahkemäe (65401:001:0115), Värava (65401:001:0080), Pantma (65401:001:0123, 65401:001:0124), Kalda (65401:001:0011), osaliselt Lepiku (65401:001:0693), Metsatuka (65401:001:0471) ja Parka (65401:001:0070). Vööndi piir kulgeb peamiselt mööda katastriüksuste piire ning põhja- ja idaosas mööda metsasihte, mis jäävad välispiiril vööndist välja. Lisaks kulgeb piir mööda kõlvikupiire, kraave (kraavid on arvatud sihtkaitsevööndisse) ja mõttelisi sirgeid. Mõtteline sirge põhjaosas kahe sihi vahel on punktide 24,56989501; 58,98229211 ja 24,57133216, 58,97778221 vahel. Sihtkaitsevöönd riivab Lepparu (65401:001:0169) kinnistu lääneosa, kus sihtkaitsevööndisse on haaratud kraavid, mis jäävad osaliselt Lepparu kinnistule. Johanimetsa (65401:001:0085) kinnistu põhjapiiril olevad kraavid on arvatud sihtkaitsevööndisse, kuna kraavitus mõjutab oluliselt kaitsealal olevaid soelupaiku. Vööndi edelanurgas läbib mõtteline sirge nelja kinnistut: alates Sarapuu kinnistu (65401:001:0670, kinnistu ei jää kaitsealasse) loodenurgast ja punktini 24,54363004; 58,96171563. Järgmine mõtteline sirge

jookseb üle Vardi metskond 193 kinnistu ja jääb punktide 24,55035959; 58,96290162 ja 24,54848918; 58,96536424 vahele. Lääneküljes jääb mõtteline sirge Orava kinnistu (65401:001:0272, kinnistu ei jää kaitsealasse) põhjapoolseima nurga ja punkti 24,54666603; 58,97233748 vahele. Seega lõpeb mõtteline sirge kraavi vasakul kaldal ehk kraav jääb lääneküljel kaitsealasse. Niisamuti jääb kraav sihtkaitsevööndisse loode-kagu suunal alates Oera kinnistu (65401:001:0530, ülejäänud osas piiranguvöönd) lõunapoolsest küljest Metsaneo kinnistu lõunapoolsema nurgani. Vööndis asub Illesoo rabamassiiv, kolm metsisemänguala (Kõrvetaguse 1, 2 ja 3) ja metsaelupaigatüübid.

Lipstu nõmme sihtkaitsevöönd (90,9 ha). Lipstu nõmme (hooldatav) sihtkaitsevööndi moodustab kaitseala idaosas asuv Lipstu nõmm. Vöönd hõlmab RMK kinnistu Vahastu metskond 46 (66901:004:0025), vööndi piir kulgeb peamiselt mööda katastriüksuste piire. Vahastu metskond 46 kinnistule ulatuv Pajutoa kinnistu (66901:001:0353; kaitsealalt väljas) õueala ja sellega külgnevad väikesed rohumaad on sihtkaitsevööndist ja ka kaitsealast välja jäetud. Sellel alal jookseb sihtkaitsevööndi piir mööda metsakõlvikut Pajutoa kinnistu lõunapoolsema nurgani. Vööndi läänepoolisel küljel jäävad kraavid sihtkaitsevööndisse, selle tõttu ka väike osa Mäe kinnistust (65401:002:0052). Niisamuti jääb vööndisse põhjaküljel piirnev rada ja tee, vööndi piir kulgeb mööda raja ja tee serva. Lipstu nõmme sihtkaitsevööndis on Raplamaa kõige esinduslikum orhideede kasvukoht, lisaks veel mitme I, II ja III kaitsekategooria taimeliigi kasvukohad. Elupaigatüüpidest on inventeeritud väga esinduslik plaatlood ja mitu metsaelupaigatüüpi.

Oodava sihtkaitsevöönd (274,4 ha). Oodava (hooldatav) sihtkaitsevöönd hõlmab kaitseala kaguosas olevaid RMK kinnistuid Vardi metskond 55 (65401:002:0014), Vardi metskond 54 (65401:002:0013), Vardi metskond 53 (65401:002:0012) ja Vardi metskond 133 (65401:002:0204). Vööndi piir kulgeb peamiselt mööda katastriüksuste piire. Idapoolsel küljel kulgeb vöönd ka mööda teid, radasid ja sihte, jättes need vööndist välja. Samuti jäävad vööndist välja sihid lõunapoolisel küljel. Mõtteline sirge läbib Vardi metskond 53 kinnistut selliselt, et alguspunktiks on Iiematsi kinnistu ühe katastriüksuse (65401:002:0157) põhjapoolseim nurk ja lõpp-punktiks on Iiematsi kinnistu teise katastriüksuse (65401:002:0067) lõunapoolseim nurk. Sihtkaitsevööndi põhjapoolisel küljel kulgeb piir osaliselt mööda metsakõlvikut. Oodava sihtkaitsevööndis on inventeeritud esinduslikud metsaelupaigatüübid ja plaatlood ning kaitsealuste taimeliikide kasvukohad.

Sõbessoo sihtkaitsevöönd (698,9 ha). Sõbessoo (hooldatav) sihtkaitsevöönd on moodustatud kaitseala kirdeosas asuva Sõbessoo raba põhjal. Vöönd hõlmab riigi omandisse jäävaid kinnistuid Vardi metskond 46 (66901:004:0025) ja Kõnnu (66901:004:0100) ning jääb osaliselt riigi omandisse jäävale kinnistule Jalase maastikukaitseala 6 (66901:004:0201). Eramaadest hõlmab sihtkaitsevöönd Reinu (66901:004:0460) kinnistut. Piir kulgeb peamiselt mööda era- ja riigimaa katastripiire. Idaküljel on sihtkaitsevööndi piiriks osaliselt kraav, kusjuures kraav on jäetud vööndi koosseisu, sihid on jäetud vööndist välja. Sihtkaitsevööndi lõunapiiril olevad kraavid on arvatud vööndisse, seetõttu riivab vöönd ka Mäe (65401:002:0052) kinnistut. Hiie kinnistu (65401:002:0072) jääb väga väikeses osas kraavile ja on seetõttu vööndist välja jäetud. Jalase peakraav on arvatud vööndi koosseisu, niisamuti loodeosas paiknev kraav. Niinemäe (50401:005:0070) kinnistu on jäetud kaitsealalt välja, kuna kattub väikeses osas kraaviga. Põhjapoolsetel vööndikülgedel jäävad sihid välja ja kraavid sisse. Sõbessoo vöönd hõlmab Jalase maastikukaitseala suurimat raba- ja sookooslust ning neid ümbritsevaid metsaelupaigatüüpe, lisaks

ühte esinduslikku puisniitu. Selles vööndis asub ka I kaitsekategooria liigi must-toonekure kunagine elupaik.

Jalase piiranguvöönd (707,6 ha). Jalase piiranguvöönd paikneb üle kogu Jalase maastikukaitseala, hõlmates enamasti eramaid ja moodustades mitmeid lahustükke vööndite vahel ja kaitseala välispiiri ääres. Peamiselt kulgeb vööndi piir mööda kinnistupiire. Kui piiranguvöönd kulgeb mööda kaitseala välispiirile jäävat kraavi, siis jäävad kraavid kaitsealalt välja. Kraavid, mis jäävad piiranguvööndi ja sihtkaitsevööndi vahele, kuuluvad sihtkaitsevööndisse. Teed ja sihid, mis jäävad kaitseala välispiirile, on jäetud vööndist välja. Jalase piiranguvööndisse on tzoneeritud Jalase küla kui oluline kultuurimälestis ja ajalooline külakoht, samuti väikeste aladena säilinud elupaigatüübi vanade laialehiste metsade (9020*) fragmendid.

2.5. Kaitsekord

2.5.1. Kaitsekorra kavandamine

Kaitsekorra väljatöötamisel on arvestatud kaitsealal asuvaid loodusväärtusi ning kaitseala tzoneeringu ja kaitse-eeskirja kohta koostatud eksperdiarvamust (Timm, 2010).

Kaitse-eeskirjaga kehtestatavad piirangud on sätestatud ulatuses, mis tagab kaitsealal asuvate elupaigatüüpide ja kaitsealuste liikide soodsa seisundi ning on proportsionaalne saavutatavale efektile. Kaitseala kaitse-eeskiri seab kitsendused omandiõigusele (Eesti Vabariigi põhiseadus, edaspidi ka *PS* § 32). Keskkonda mõjutava tegevuse õigusliku regulatsiooni aluseks on *PS* §-st 5 tulenev loodusvarade ja loodusressursside kui rahvusliku rikkuse säästva kasutamise põhimõte. Elu- ja looduskeskkonna säästmise ja sellele tekitatud kahju hüvitamise kohustus tuleneb *PS* §-st 53. Tulenevalt *PS* §-dest 5, 32 ja 53 ning keskkonnaseadustiku üldosa seaduse ja looduskaitseseaduse alusel võib omandiõigust piirata. Omandiõiguse põhiolemuse säilimiseks peavad seadusest tulenevad piirangud olema proportsionaalsed ehk piirangu eesmärgi saavutamiseks sobivad, vajalikud ja mõõdukad. Kaitse-eeskirjaga piirangute seadmise eesmärk on alal leiduvate loodusväärtuste säilimine. Ühtlasi täidetakse direktiivist 92/43/EMÜ riigile tulenev kohustus tagada loodusväärtuste kaitse Natura 2000 võrgustiku alal. Neid eesmärke saab lugeda õiguspäraseks, kuna abinõud, mis soodustavad eesmärgi saavutamist, on õiguslikult sobivad: kaitseala moodustamine ja loodusväärtusi kahjustavate tegevustele piirangute seadmine aitab kaasa kaitseala eesmärkide täitmisele. Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne. Kaitse-eeskirja regulatsiooni eesmärgi (loodusväärtuste säilimine) täitmiseks ei ole muid vähemalt sama efektiivseid, kuid isikuid vähem koormavaid meetmeid. Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt isikutele antud õigusesse sekkumise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt aga eesmärgi tähtsust. Eesti ja Euroopa loodusväärtuste säilimine on oluline eesmärk. Alale kaitse tagamisega ja tegevustele piirangute seadmisega ala loodusväärtused säilivad, loodusväärtusi kahjustavate tegevuste elluviimisel need hävivad.

Metsandus- ja kaevandusalase ettevõtluse korral on teada risk, et tegevust ei saa võimaldada juhul, kui see kahjustab loodust või elukeskkonda. Ettevõtlusvabadus ei anna isikule õigust eeldada, et ettevõtluse huvides on võimalik kasutada kaitset väärivaid loodusväärtusi (nt metsa, turvast).

Omandiõigus ja ettevõtlusvabadus ei ole piiramatud õigused. Kaitse-eeskirjaga alale seatud eesmärk kaalub üles omandiõiguse ja ettevõtlusvabaduse riive. Järgnevates kaitsekorra peatükkides on esitatud kitsenduste kaupa põhjendused, miks vastavad piirangud on vajalikud.

Vastavalt kaitsekorra eripärale ja majandustegevuse piiramise astmele on kaitseala tsoneeritud viieks sihtkaitsevööndiks ja üheks piiranguvööndiks. Leebem kaitsereežiim seaks ohtu kaitseala eesmärkide saavutamise, kuna ei taga elupaigatüüpide ja liikide kasvukohtade säilimist.

Kaitse-eeskirjaga ei reguleerita adru ja pilliroo varumist, sest kaitsealal puuduvad veekogud, kus nende varumine oleks aktuaalne.

2.5.2. Kaitsekorra üldpõhimõtted

Kaitse-eeskirja kohaselt on inimestel lubatud viibida ning korjata marju, seeni ja muid metsa kõrvalsaadusi kogu kaitsealal, välja arvatud Kõrvetaguse sihtkaitsevööndis 1. veebruarist kuni 30. juunini. Liikumispiirang on vajalik, kuna vööndis on registreeritud kolm metsisemänguala (Kõrvetaguse 1, Kõrvetaguse 2 ja Kõrvetaguse 3). Ajalise piirangu seadmisel on arvestatud nende liikide bioloogilise sigimis- ja pesitsusaegadega, et vältida sellel ajal häirimist. Piirangu seadmise aluseks on keskkonnaministri 13. jaanuari 2005. a määrus nr 1 „Metsise püsielupaikade kaitse alla võtmine” § 4 lõike 5 ja liigiekspani Ivar Ojaste seisukohad.

Lõkke tegemine on kaitsealal lubatud õuemaal ning kohas, mis on kaitseala valitseja nõusolekul selleks ette valmistatud ja tähistatud. Telkimine on kaitsealal lubatud piiranguvööndis ning kohas, mis on kaitseala valitseja nõusolekul selleks ette valmistatud ja tähistatud. Muul juhul on telkimine ja lõkke tegemine lubatud kaitseala valitseja nõusolekul. Lõkke tegemise piirang tuleneb kaitsealal olevatest metsa- ja sookooslustest, mis on suvel äärmiselt tuleohtlikud. Kuivade loometsade osakaal on kaitsealal metsatüüpidest suurim. Soosaladel on turvas äärmiselt tuleohtlik ka märjana ning võib põleda isegi maa all, kui sinna on hapniku juurdepääs tagatud. Jalase maastikukaitsealal ei ole praegu ametlikult ettevalmistatud puhkekohti, kus saaks telkida ja lõket teha. Samas jäetakse kaitse-eeskirjaga võimalus nende rajamiseks. Õuemaal on lõkke tegemine lubatud, kuna seal on tagatud järelevalve ning seal ei leidu kaitse-eesmärgiks seatud kooslusi. Telkimine on lubatud piiranguvööndis, kuhu jäävad peamiselt külamaastikud ja inimõigulised kooslused. Mujal on kaitseala valitseja nõusolek vajalik, et vältida looduslike koosluste ja liikide kahjustamist. Füüsilise isiku või eraõigusliku juriidilise isiku omandis oleval kinnisasjal (sh õuealal) telkimisel ja lõkke tegemisel tuleb arvestada keskkonnaseadustiku üldosa seaduse §-des 35 ja 36 sätestatuga.

Kaitsealal on lubatud sõidukiga ja maastikusõidukiga sõitmine teedel, jalgrattaga ka radadel. Sõidukiga ja maastikusõidukiga sõitmine väljaspool teid on lubatud järelevalve- ja päästetöödel, kaitseala valitsemise ja kaitse korraldamisega seotud tegevusel, kaitseala valitseja nõusolekul teostataval teadustegevusel, kaitse-eeskirjaga lubatud töödel, sealhulgas metsa- ja põllumajandustöödel, ning linirajatiste hooldustöödel. Väljaspool teid mootorsõidukiga liikumine kahjustab oluliselt õrnu sookooslusi ja metsaalust, sh kaitsealuseid liike. Maastikusõidukiga sõitmine teedel on lubatud vastavalt liikluseaduse § 154 lõikes 1 esitatud erisustele, mille alusel on maastikusõidukiga sõitmine teedel lubatud jõgede, teede ja muude takistuste ületamiskohtades

ning lumega kaetud teel, mis ei ole mootorsõidukitele ajutiselt läbitav, ning teel, kus seda lubab sellekohane liikluskorraldusvahend.

Kaitsealal on lubatud jahipidamine, välja arvatud Kõrvetaguse sihtkaitsevööndis 1. veebruarist kuni 31. augustini. Kõrvetaguse sihtkaitsevööndis on ajaline piirang jahipidamisele seatud lähtuvalt vajadusest tagada häirimatus metsise elupaigas. Piirangu seadmise aluseks on keskkonnaministri 13. jaanuari 2005. a määruse nr 1 „Metsise püsielupaikade kaitse alla võtmine” § 4 lõige 4.

Kalapüük on kaitsealal lubatud. Sõbessoo rabas asuva Jalase järve külastamine kalapüügi eesmärgil ei ole märkimisväärne, seetõttu ei ole põhjust kalapüüki keelata. Järv on raskesti ligipääsetav ja suhteliselt kalavaene, õngitseda saab järve kaldal asuvalt platvormilt või jäält.

Kaitsealal on keelatud ujuvvahendiga sõitmine. Ainsad veekogud, kus ujuvvahendiga sõitmine on võimalik, on Sõbessoo rabas Jalase järv ja rabalaukad. Samas ei ole need veekogud ujuvvahendiga sõitmiseks sobilikud, kuna paiknevad keset rabamassiivi ja on väga tallamisõrnade kallastega.

2.5.3. Tegevuste kooskõlastamine kaitseala valitsejaga

Tegevused, mis on keelatud, kui selleks ei ole kaitseala valitseja nõusolekut, on määratud vastavalt looduskaitseseaduse § 14 lõikele 1. Kaitseala valitseja nõusolekuta on kaitsealal keelatud muuta katastriüksuse kõlvikute piire ja sihtotstarvet, koostada maakorralduskava ja teha maakorraldustoimingud, kehtestada detail- ja üldplaneeringut, anda projekteerimistingimusi, lubada ehitada ehitusteatisel kohustusega või ehitusloakohustuslikku ehitist, anda ehitusluba, rajada uut veekogu, mille pindala on suurem kui viis ruutmeetrit, kui selleks ei ole vaja anda vee erikasutusluba, ehitusluba ega esitada ehitusteatisi, ning jahiulukeid lisasöötä.

Kaitseala valitseja ei kooskõlasta tegevust, mis kaitse-eeskirja kohaselt vajab kaitseala valitseja nõusolekut, kui see tegevus võib kahjustada kaitseala kaitse-eesmärkide saavutamist või kaitseala seisundit. Kui tegevust ei ole kaitseala valitsejaga kooskõlastatud või tegevuses ei ole arvestatud kaitseala valitseja kirjalikult seatud tingimusi, mille täitmisel tegevus ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärgi saavutamist või kaitseala seisundit, ei teki isikul, kelle huvides nimetatud tegevus on, vastavalt haldusmenetluse seadusele õiguspärasest ootust sellise tegevuse õiguspärasuse osas.

Praktikas on tingimuste esitamine kõige enam kasutatav võtte, millega välditakse kaitsealadel majandustegevuse kahjulikku mõju. Enamasti ei keelata tegevust, mis on kaitse-eeskirjas lubatud kaitseala valitseja nõusolekul, vaid püütakse kaalutusõiguse kaudu leida lahendusi, kus tegevus loodusväärtusi ei kahjusta, ühitades looduskaitse ja arendushuvid.

2.5.4. Sihtkaitsevöönd

2.5.4.1. Sihtkaitsevööndi eesmärgid

Kaitseala sihtkaitsevöönd on kaitseala osa seal väljakujunenud või kujundatavate loodusväärtuste säilitamiseks. Kaitsealal on viis sihtkaitsevööndit: Abrumetsa sihtkaitsevöönd, Kõrvetaguse

sihtkaitsevöönd, Lipstu nõmme sihtkaitsevöönd, Oodava sihtkaitsevöönd ja Sõbessoo sihtkaitsevöönd.

Abrumetsa ja Kõrvetaguse sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärk on metsa-, soo- ja niidukoosluste ning kaitsealuste liikide elupaikade säilitamine. Lipstu nõmme ja Oodava sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärk on metsakoosluste ja loopealsete ning kaitsealuste liikide elupaikade säilitamine. Sõbessoo sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärk on metsa-, soo- ja niidukoosluste säilitamine ning kaitsealuste liikide elupaikade kaitse.

Abrumetsa sihtkaitsevööndis on inventeeritud lood (6280*) esinduslikkusega A, plaatlood (8240*) esinduslikkusega C, vanad loodumetsad (9010*) esinduslikkusega C, rohunditerikkad kuusikud (9050) esinduslikkusega B–C ning soostuvad ja soolehtmetsad (9080*) esinduslikkusega B–C. Vööndis on inventeeritud II kaitsekategooria linnuliikide laanerähni ja metsise elu- ja toitumispaidad. Taimeliikidest on vööndis inventeeritud I kaitsekategooria liigi püstkiviriku kasvukohad ning II kaitsekategooria liikide jumalakäpa, kauni kuldkinga, kärbesõie, müür-raunjala, palu-karukella, püst-linalehiku, sileda tondipea ja tõmmu käpa kasvukohad. Seeneliikidest on inventeeritud II kaitsekategooria liigi kroonliudiku kasvukoht.

Kõrvetaguse sihtkaitsevööndis on inventeeritud rabad (7110*) esinduslikkusega C, liigirikkad madalsood (7230) esinduslikkusega B–C, vanad loodumetsad (9010*) esinduslikkusega C, rohunditerikkad kuusikud (9050) esinduslikkusega C, soostuvad ja soolehtmetsad (9080*) esinduslikkusega C ning siirdesoo- ja rabametsad (91D0*) esinduslikkusega B–C. Lisaks on vööndis ka metsad, mis on kujunemas elupaigatüübile vastavaks 10–20 aasta jooksul, ning seetõttu on oluline hoida neid jätkuvalt sihtkaitsevööndis. Vööndis on inventeeritud II kaitsekategooria linnuliikide metsise ja laanerähni elu-, mängu- ja toitumispaidad. Taimeliikidest on vööndis inventeeritud II kaitsekategooria liikide eesti soojumika, lõhnava käoraamatu, kärbesõie ja Russowi sõrmkäpa kasvukohad.

Lipstu nõmme sihtkaitsevööndis on inventeeritud plaatlood (8240*) esinduslikkusega A, vanad loodumetsad (9010*) esinduslikkusega C, rohunditerikkad kuusikud (9050) esinduslikkusega C ning soostuvad ja soolehtmetsad (9080*) esinduslikkusega C. Taimeliikidest on vööndis inventeeritud I kaitsekategooria liigi püstkiviriku kasvukohad ning II kaitsekategooria liikide jumalakäpa, müür-raunjala, palu-karukella, pruuni raunjala, püst-linalehiku ja sileda tondipea kasvukohad.

Oodava sihtkaitsevööndis on inventeeritud plaatlood (8240*) esinduslikkusega C, vanad loodumetsad (9010*) esinduslikkusega C ja rohunditerikkad kuusikud (9050) esinduslikkusega C. Taimeliikidest on inventeeritud II kaitsekategooria liikide kärbesõie, püst-linalehiku ja sileda tondipea kasvukohad. Seeneliikidest on inventeeritud II kaitsekategooria liigi kroonliudiku kasvukoht.

Sõbessoo sihtkaitsevööndis on inventeeritud huumustoitelised järved ja järvikud (3160) esinduslikkusega C, rabad (7110*) esinduslikkusega A, siirde- ja õõtsiksood (7140) esinduslikkusega B–C, rikutud, kuid taastumisvõimelised rabad (7120) esinduslikkusega C, vanad loodumetsad (9010*) esinduslikkusega C, rohunditerikkad kuusikud (9050) esinduslikkusega C, soostuvad ja soolehtmetsad (9080*) esinduslikkusega C ning siirdesoo- ja rabametsad (91D0*)

esinduslikkusega B–C. Lisaks üks esinduslik (B) puisniit (6530*). Võõndis on inventeeritud II kaitsekategooria linnuliigi lauluige elu- ja toitumispaigad. Taimeliikidest on võõndis inventeeritud II kaitsekategooria liikide püst-linalehiku ja sileda tondipea kasvukohad. Varasemalt kasutas võõndi metsi pesametsana ka must-toonekurg, sel sajandil pole teda seal aga pesitsemas nähtud.

2.5.4.2. Lubatud tegevused sihtkaitsevööndis

Sihtkaitsevööndis on lubatud kuni 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine selleks ettevalmistatud ja kaitseala valitseja nõusolekul tähistatud kohas. Rohkem kui 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine ning rahvaürituse korraldamine selleks ettevalmistamata ja kaitseala valitseja nõusolekul tähistamata kohas on lubatud kaitseala valitseja nõusolekul. Piirang võimaldab vältida suuremaid rahvakogunemisi, mis võivad ohustada kaitseala kaitse-eesmärke. Samas saab vajaduse korral kaitseala valitseja nõusolekul korraldada rahvaüritusi ettevalmistamata kohas ja suuremale osalejaskonnale, seega on kavandatud piisav paindlikkus mitmesuguste ürituste võimaldamiseks, juhul kui need ei ohusta loodusväärtusi. Piirarv 50 tuleneb kaitstavate elupaigatüüpide (loometsad, lood, sood ja rabad) koormustaluvusest. Rahvaürituste piirangul on arvestatud olulise osa kaitseala kaetust puutumatu soo- ja rabapinnasega, mis ei ole suuremate ürituste korraldamiseks sobilik.

Kaitseala valitseja nõusolekul on sihtkaitsevööndis lubatud kaitsealuste liikide elutingimuste säilitamiseks vajalik tegevus. Sellega on silmas peetud eelkõige tegevusi, mis tagavad metsisele sobivate pesitsus- ja elutingimuste olemasolu.

Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud koosluse ilme ja liigikoosseisu tagamiseks vajalik tegevus ning koosluse kujundamine vastavalt kaitse-eesmärgile. Poollooduslike koosluste hooldamine ja koosluse kujundamine on lubatud kõikides sihtkaitsevööndites. Koosluse kujundamine on vajalik, kui see aitab kaasa koosluse seisundi paranemisele ja samas ei ohusta teisi kaitse-eesmärke.

Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud olemasolevate ehitiste hooldustööd. Kaitsealal on RMK matkarada (laudrada), mis asub Sõbessoo sihtkaitsevööndis ja mida on vaja regulaarselt hooldada ja uuendada. Kaitseala valitseja nõusolekul on sihtkaitsevööndis lubatud tee või tehnovõrgurajatise püstitamine kaitseala tarbeks ja tootmisotstarbeta rajatise püstitamine kaitseala tarbeks. Sihtkaitsevööndid hõlmavad erinevaid metsaelupaigatüüpe riigimetsamaal ja uute ehitiste püstitamisega kahjustataks oluliselt kaitstavaid metsaelupaiku. Võimalik on näiteks õpperadade rajatiste püstitamine (infotahvlid, istepingid jms). Kaitseala sihtkaitsevööndiks on valitud valdavalt raietest puutumata kõrge väärtusega vana metsaga alad ja sookooslused, kus ehitamine hävitaks esmatahtsad elupaigad.

Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud olemasolevate maaparandussüsteemide hoiutööd ja loodusliku veerežiimi taastamine. Kaitsealal jäävad sihtkaitsevöönditega piirnevad kraavid sihtkaitsevööndisse. Jalase maastikukaitsealal paiknevad soolad on suuresti kraavitusest mõjutatud, samas väheneb ajaga kraavide toime ja sellega ka nende negatiivne mõju. Sihtkaitsevööndi piiril olevad kraavid on arvatud sihtkaitsevööndisse, et kaitseala valitseja saaks hinnata kraavide, sh eesvoolude hooldamise ja rekonstrueerimisega kaasnevat mõju.

Maaparandussüsteemide hoiutöid on piirnevatel kuivendusrajatistel võimalik lubada vaid siis, kui need ei kahjusta kaitse-eesmärke. Olemasolevate maaparandussüsteemide eesvoolude hoiutöid lubatakse juhul, kui nende hooldamine ei avalda ulatuslikku negatiivset mõju ala loodusväärtustele ja see on vajalik, kui eesvoolu hooldamata jätmise tekitaks kahju väljaspool kaitseala piiri asuvatele aladele. Kaitseala valitsejale antud küsimuses kaalutusõiguse andmise eesmärgiks on leida kompromiss eesvoolu ja sellega seotud süsteemi toimimise ning loodusväärtuste kaitse vahel. Hooldustööde lubamisel hindab Keskkonnaamet ühelt poolt tegevuse potentsiaalset mõju ala loodusväärtustele, teisalt kaalub kas hooldamata jätmise tekitaks kahju väljaspool kaitseala asuvatele aladele. Eesvoolude hooldustööd, milleks on vajalik kaitseala valitseja nõusolek, on näiteks puittaimestiku raiumine, veejuhtme sügavuse ja põhjalaiuse taastamine sette eemaldamisega, truubi ja regulaatori settest puhastamine, truubiotsakute korrastamine ja voolutakistuse eemaldamine, välja arvatud kui voolusängist kõrvaldatakse voolutakistusena üksikuid esemeid, nagu langenud puud, suuremad kivid, prügi jne, samuti ei ole kaitseala valitseja nõusolekut vaja rohttaimede ja peenvõsa niitmiseks. Samas on oluline, et ka nende tööde teostamisel arvestataks ala kaitse-eesmärgiga ning ei kahjustataks loodusväärtusi. Kuna kaitseala sookooslused on kuivendusest mõjutatud, võib osutada vajalikuks teha ka loodusliku veerežiimi taastamistöid, näiteks parandada sookoosluste seisundit kraavide sulgemise teel. Jalase maastikukaitseala soode seisundi parandamiseks on koostatud tegevuskava (Kaitstavate soode tegevuskava, 2015).

2.5.4.3. Vajalikud tegevused sihtkaitsevööndis

Poollooduslike koosluste aladel on nende ilme ja liigikoosseisu tagamiseks vajalik niitmine või karjatamine ning puu- ja põõsarinde harvendamine. Poollooduslike koosluste hulka arvestatakse siinkohal ka need liigirikkad lookooslused, mis on kunagi olnud karjatatud metsamaad. Kuna sellised loopealsed pakuvad kasvukohti kaitse-eesmärgiks olevatele liikidele, on vajalik neil aladel puurinde eemaldamine ja rohumaade hooldamine. Hoolduseta poollooduslikud kooslused metsastuvad ja kaotavad oma väärtuse. Sihtkaitsevööndites on registreeritud üle 8 ha niidukooslusi ja puiskarjamaid. Vastavalt looduskaitseaduse §-le 18 makstakse kaitseala poollooduslike koosluste säilimiseks vajalike tööde tegemiseks kinnisasja valdajale loodushoiutoetust ning maaelu arengukava alusel poollooduslike koosluste hooldamise toetust. Looduskaitseaduse § 17 lõike 8 alusel ei ole kinnisasja valdajal õigust takistada kaitseala valitsejal vajalikku tööd tegemast, kui ta ise ei nõustu vajaliku tööde tegema või ei jõua tööde tegemise osas kaitseala valitsejaga kokkuleppele.

Sookoosluse taastamiseks Kõrvetaguse ja Sõbessoo sihtkaitsevööndis on vajalik kraavide sulgemine ning puu- ja põõsarinde harvendamine. Kraavid suunavad rabast vett välja. Kuivenduse tulemusel soosaladel hoogustunud puittaimestiku kasv kiirendab veekadu soosalalt. Sookoosluste taastamise eelduseks on loodusliku veerežiimi taastamine. Veerežiimi taastamine soosalal toimub kraavide sulgemise ja puittaimestiku eemaldamise teel. Soosalade taastamist on vajalik korraldada selliselt, et sellega ei kahjustataks oluliselt maaomanike huve.

2.5.4.4. Keelatud tegevused sihtkaitsevööndis

Sihtkaitsevööndis on keelatud, arvestades kaitse-eeskirjaga sätestatud erisustega, majandustegevus ja loodusvarade kasutamine. Vastavalt majandustegevuse seadustiku üldosa seadusele on majandustegevus iga iseseisvalt teostatav, tulu saamise eesmärgiga püsiv tegevus, mis ei ole seadusest tulenevalt keelatud. Tegevus, mille suhtes on kehtestatud teatamis- või loakohustus, loetakse samuti majandustegevuseks ka juhul, kui selle eesmärk ei ole tulu saamine. Seega kõik kaitse-eeskirja kaitsekorra üldpõhimõtete peatükis või sihtkaitsevööndite peatükis reguleeritud tegevused, mis on määrusega lubatud ja mida tehakse tulu saamise eesmärgiga, ning tegevused, mis on lubatud kaitseala valitseja nõusolekul ja millega kaasneb teatamis- või loakohustus, on kaitsealal lubatud majandustegevus. Kaitse-eeskirjaga lubatakse sihtkaitsevööndis majandustegevust, mis ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärki või seisundit.

Kõrvetaguse sihtkaitsevööndis on keelatud inimeste viibimine 1. veebruarist kuni 30. juunini. Piirangu kehtestamisel on lähtutud vööndis olevale metsisele ja tema mängupaikadele rahu tagamise vajadusest mängu- ja sigimisperioodil. Sinna vööndisse jääb kolm registreeritud metsiste mänguala. Vööndis on lubatud sel ajal viibida seoses järelevalve- ja päästetöödega. Kaitseala valitseja nõusolekul võib inimeste viibimine selles vööndis olla põhjendatud ka teadustegevuse (seire, inventuur) või kaitseala valitsemise ja kaitse korraldamisega seotud tööde käigus.

2.5.5. Piiranguvöönd

2.5.5.1. Piiranguvööndi eesmärgid

Piiranguvöönd on kaitseala osa, mis ei kuulu sihtkaitsevööndisse. Kaitsealal on üks piiranguvöönd, Jalase piiranguvöönd. Piiranguvööndi kaitse-eesmärk on maastikuilme säilitamine ja kaitsealuste liikide kaitse.

Jalase maastikukaitseala piiranguvööndi majandatavad metsaalad pole mõjutatud intensiivsest raietegevusest, mistõttu tagavad need ühtlase maastikuilme, tagades ka elustiku mitmekesisuse ning sotsiaalseid vajadusi rahuldavaid teenuseid. Piiranguvöönd võimaldab piirata inimtekkelisi häiringuid ja säilitada alale iseloomulikke kooslusi.

2.5.5.2. Lubatud tegevused piiranguvööndis

Kaitseala piiranguvööndis on lubatud majandustegevus, arvestades määrusega sätestatud erisustega. Samuti on lubatud kuni 100 osalejaga rahvaürituse korraldamine selleks ettevalmistamata ja kaitseala valitseja nõusolekul tähistamata kohas ning kaitseala valitseja nõusolekul rohkem kui 100 osalejaga rahvaürituse korraldamine selleks ettevalmistamata ja kaitseala valitseja nõusolekul tähistamata kohas. Rahvaürituste korraldamine piiranguvööndis ei kahjusta oluliselt olemasolevaid kooslusi, kui üritusi korraldatakse nii, et arvestatakse loodusväärtuste paiknemisega ning pärast üritust ala korrastatakse. Kaitseala valitseja nõusolek suurema rahvaürituse korraldamiseks on vajalik, et kaitseala valitseja saaks piiranguvööndis asuvate loodusväärtuste, näiteks kaitsealuste liikide kaitseks, tingimusi seada. Samuti on kaitseala valitsejal rohkem informatsiooni ala kaitseväärtuste kohta ning ta oskab anda soovitusi tegevuste

paremaks korraldamiseks. Ettevalmistatud ja kaitseala valitseja nõusolekul tähistatud kohas piiranguvööndis rahvaürituse osalejate arvus piiranguid ei ole.

Kaitseala valitseja nõusolekul on piiranguvööndis lubatud ehitise püstitamine. Kuna piiranguvöönd hõlmab ka hoonestatud kinnistuid, siis võib osutada vajalikuks uute hoonete või abihoonete püstitamine. Kaitseala valitseja nõusolek on vajalik, kuna ehitamise korral on oluline kaaluda, kuhu ehtis püstitatakse. Näiteks kahjustaks poollooduslikele kooslustele ehitamine ala kaitse-eesmärke. Uute hoonete püstitamiseks on samas sobilikud näiteks vanad taluõuekohad.

Kaitseala valitseja nõusolekul on piiranguvööndis lubatud turberaie langi pindalaga kuni 2 ha, välja arvatud puistutes, kus laialehiste puude osakaal on vähemalt 50%. Samuti on kaitseala valitseja nõusolekul piiranguvööndis lubatud lageraie hall-lepikutes langi pindalaga kuni 1 ha. Turberaie langi suuruse määramisel on arvestatud piiranguvööndisse jäävate eraldiste pindalaga. Eraldiste keskmine pindala on 1 ha, kusjuures üle 2 ha suuruseid eraldisi on vaid 31 (eraldise kokku on umbes 300). Turberaie ei lubata puistutes, kus laialehiste puude osakaal on vähemalt 50%. Sellega tagatakse elupaigatüübi 9020* (vanad laialehelised metsad) säilimine Jalase piiranguvööndis. Piiranguvööndis on inventeeritud laialehiste puude enamustega puistud (enamasti jalakaenamusega), mis on aga väga fragmentaarsed laigud ning asuvad üksteisest väga eraldatult, nii et nende tsoneerimine sihtkaitsevööndisse ei ole otstarbekas. Jalase piiranguvööndi üks põhieesmärke on senise väljakujunenud külamaastiku säilitamine, mis oli 1990. aastal moodustatud kohaliku kaitseala põhieesmärk. Eesmärgiga kaitsta väljakujunenud maastikupilti ning laialehiseid metsi nähti kaitse-eesmärgina ette muu hulgas lageraietest loobumist sealsetes loometsades. See piirang on jäänud kehtima ala kõikides kaitse-eeskirjades. Hall-lepikute lühikese eluea tõttu ei ole otstarbekas neid turberaietega majandada, sest need ei paku kaitse-eesmärgiks olevatele liikidele tüüpilisi kasvu- ja pesitsuskohti. Seetõttu on kaitseala valitseja nõusolekul lageraie lubatud, kuid langi suurus ei tohi ületada 1 hektarit. Suurem langi pindala tõstaks lagealade suurust märgatavalt, mistõttu poleks see kooskõlas piiranguvööndi kaitse-eesmärgiga. 2. septembrist 2017. a jõustunud metsa majandamise eeskirja muudatustest tulenevalt võib turberaie teha ka kuusikutes, seetõttu kuusikutes täiendavalt lageraie ei lubata. Turberaietest on kuusikutes, kus kuuse osakaal on suur, sobivaimaks puistu uuendamise viisiks veerraie.

2.5.5.3. Vajalikud tegevused piiranguvööndis

Piiranguvööndis on umbes 22 ha poollooduslike kooslusi. Neil aladel on vajalik ilme ja liigilise koosseisu tagamiseks niitmine, loomade karjatamine ning puu- ja põõsarinde harvendamine. Lisaselgitus on esitatud käesoleva seletuskirja punktis 2.5.4.3.

2.5.5.4. Keelatud tegevused piiranguvööndis

Piiranguvööndis on keelatud uue maaparandussüsteemi rajamine. Veerežiimi muutmine kuivendamise eesmärgil on olulise keskkonnamõjuga tegevus, mis kutsub esile ebasoovitavaid muutusi kooslustes (eelkõige kaitseala metsa- ja sookooslused) ja kaitsealuste liikide elupaigas.

Keelatud on kaevandamine. Liiva, kruusa või turba kaevandamine hävitaks kaitseala maastikuilme, kaitstavad soo- või metsaelupaigatüübid, mis paiknevad maavarade peal. Maapõueseaduse § 95 lõike 1 alusel on füüsilisest isikust kinnisasja omanikul õigus maavara ning maavarana arvele võtmata kivimit, setendit, vedelikku ja gaasi talle kuuluva kinnisasja piires võtta kaevandamisloata isiklikus majapidamises kasutamise eesmärgil. Sellist tegevust ei loeta maapõueseaduses ega Jalase maastikukaitseala kaitse-eeskirjas maavara kaevandamiseks.

Veekogude veetaseme ja kaldajoone muutmine on keelatud, sest see muudaks piirkonna veerežiimi ja mõjutaks veekogude looduslikku elustikku. Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud tiikide veetaseme ja kaldajoone muutmine, arvestades, et tegemist on inimeste tekitatud veekogudega.

Keelatud on puhtpuistute kujundamine ja energiapuistute rajamine, et säilitada metsade elustiku mitmekesisus.

Biotsiidi, taimekaitsevahendi ja väetise kasutamine on keelatud, välja arvatud õue- ja põllumaal. See on vajalik, et mitte vähendada elustiku mitmekesisust ega kahjustada ökosüsteemi.

Puidu kokku- ja väljaveo keeld külmumata pinnaselt hoiab ära pinnase võimaliku kahjustamise, kuna kaitsealal on valdavad väga õrna pinnasega loo- ja soometsad. Kui pinnas seda võimaldab, võib kaitseala valitseja lubada puidu kokku- ja väljavedu.

3. Menetluse kirjeldus

Jalase maastikukaitseala kaitse-eeskirja avalik väljapanek toimus 22. veebruarist 13. märtsini 2016. a Rapla ja tolleaegses Raikküla Vallavalitsuses ning Keskkonnaameti Harju-Järva-Rapla regiooni Rapla kontoris. Teade kaitse-eeskirja avaliku väljapaneku ja avaliku arutelu kohta ilmus 19. veebruaril 2016. a üleriigilise levikuga ajalehes Postimees ning 17. veebruaril 2016. a kohalikus ajalehes Raplamaa Sõnumid. Väljaandes Ametlikud Teadaanded ilmus kaitse-eeskirja eelnõu avalikustamise teade 15. veebruaril 2016. a.

Looduskaitseaduse §-s 9 sätestatud kaitse alla võtmise menetluse käigus saadeti teade kaitse-eeskirja eelnõu avalikustamise, sh avaliku väljapaneku ja avaliku arutelu kohta Rapla ja tolleaegsele Raikküla Vallavalitsusele ja 64-le (61 väljastustatega kirja ja kolm e-kirja) kaitsealal paikneva kinnisasja omanikule ja kaasomanikule. Kirjalik tagasiside laekus kokku seitsmelt maaomanikult või maaomaniku esindajalt.

Maaomanike jaoks, kellele saadetud tähtkirjad kätte ei jõudnud, avaldati 19. aprillil 2016. a ajalehes Postimees lisateade kaitse-eeskirja muutmisest ja võimalusest materjalidega tutvuda kuni 30. aprillini 2016. a.

Kaitse-eeskirja avalik arutelu toimus 14. aprillil 2016. a. Keskkonnaameti Rapla kontoris. Arutelul osales kokku 13 maaomanikku ja asutuste esindajat.

Maaomanike arvamused 2016. aastal

	Maaüksus/Kodanik	Pindala, ha	Märkuse sisu	Tulemus
1.	Paju	1,4	Arvata kinnistu Lipstu nõmme sihtkaitsevööndist Jalase piiranguvööndisse.	Keskkonnaamet nõustub ettepanekuga ja kinnistu tsoneeritakse Jalase piiranguvööndisse, kuna katastriüksusel puuduvad loodusväärtused, mis on seatud Lipstu nõmme sihtkaitsevööndi kaitseesmärgiks.
2.	Jaani-Mardi, Hansumetsa Hansunõmme Terava Kubja	14,2 7,0 10,0 7,1 6,1	Mitte laiendada kaitseala Palamulla sihtkaitsevööndi näol. Kui looduväärtused vajavad, võib äärmisel juhul kaitseala laiendus toimuda piiranguvööndi tsoneeringuga.	Keskkonnaamet nõustub ettepanekuga ja kaitseala ei laiendata kinnistutele, kuna puuduvad loometsa vajakud ja kaitsealuseid taimi on võimalik kaitsta isendikaitse alusel.

	Maaüksus/Kodanik	Pindala, ha	Märkuse sisu	Tulemus
3.	Iietse	7,9	<p>Lisada määrusesse kaitsekategooriad ja veel taimeliike.</p> <p>Vähendada sihtkaitsevööndis rahvaüritusega lubatud inimeste piirarvu maksimaalselt 15 või 25 inimeseni.</p> <p>Lisada Sõbessoo sihtkaitsevööndi kaitsekorda loodusliku veerežiimi taastamise võimalus.</p> <p>Mitte muuta Abrumetsa ja Kõrvetaguse sihtkaitsevööndi vahelist piiri.</p> <p>Tsoneerida vööndid nii, et piirid kulgeksid mööda elupaigatüüpe ehk terve elupaigatüüp oleks ühes sihtkaitsevööndis.</p>	<p>Määruses ei kajastata kaitse-eesmärkides kaitsekategooriaid. Kaitse-eesmärgiks saab lisada ainult keskkonnaregistris ametlikult registreeritud liike. 3. kaitsekategooria liikide kaitse tagatakse katusliikide või -koosluste kaitse kaudu, nende eraldi eesmärgiks seadmine pole vajalik.</p> <p>Sihtkaitsevööndis on ilma valitseja nõusolekuta lubatud 50 osalejaga rahvaüritus ainult selleks ettevalmistatud kohas. Neid kohti on kaitsealal ainult üks (Jalase matkarada). Teistes kohtades sihtkaitsevööndis peab ka väiksema rahvaarvuga üritustel küsima kaitseala valitseja nõusolekut. Sihtkaitsevööndi kaitseväärtused ei ole sellised, et inimeste piirarvu peaks oluliselt võrreldes kehtiva korraga vähendada.</p> <p>Sõbessoo sihtkaitsevööndis loodusliku veerežiimi taastamise võimalus on määrusesse lisatud (§ 9 lõige 2 punkt 8). Piirimuudatuse tingis ühe metsisemängu paiknemine Abrumetsa sihtkaitsevööndis vahetult Kõrvetaguse sihtkaitsevööndi piiril. Kõrvetaguse sihtkaitsevööndis on kaks metsise mänguala ja liikumispiirangu rakendamiseks on mõistlik liita vööndiga ka kolmas piirnev metsise mänguala.</p> <p>Kaitseala piiri ja vööndite tsoneerimisel on kindlad reeglid ja piirid peavad üldjuhul kulgema mööda looduses tuvastatavaid ja vähemuutuvaid objekte (nt teed, mõõdistatud kinnistupiirid, kraavid, sihid). Elupaigatüübi või kõlviku piir ei ole vööndi piiritlemisel lubatud ja mõistlik. Kuna elupaigatüübid jäävad igal juhul sihtkaitsevööndisse, siis on nende kaitse mõlemas sihtkaitsevööndis tagatud.</p>

	Maaüksus/Kodanik	Pindala, ha	Märkuse sisu	Tulemus
4.	Männiku	8,2	Ulukite lisa söötmise keeld ei ole õiglane, ei anta nõusolekuid söödaplatside rajamiseks.	Ulukite lisa söötmise keeld tuleneb looduskaitse seadusest. Söödakoha rajamine on kaitseala valitseja nõusolekul võimalik. Iga taotlus söödakoha rajamiseks kaitsealale vaadatakse läbi ja otsus tehakse sinna piirkonda jäävate looduväärtuste põhjal.
5.	Tiit Petersoo		Sõbessoo (Jalase) järve kaitse alla võtmise otsuse number ja aeg määruses ja seletuskirjas on vale. T. Lippmaa eesnimi nimekuju pole korrektne. Seletuskirjas mainida, et sile tondipea on Raplamaa sümboltaim.	Otsuse number ja kuupäev on määruses ja seletuskirjas parandatud. T. Lippmaa eesnimi on seletuskirjas parandatud. Seletuskirja lisatud info, et tegemist on Raplamaa sümboltaimega.

4. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõu koostamisel on arvestatud EÜ Nõukogu direktiiviga 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku taimestiku ja loomastiku kaitsest (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50).

EÜ Nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ ehk loodusdirektiivi artikli 2 lõike 1 kohaselt on nimetatud direktiivi eesmärk looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitsmisega kaasa aidata bioloogilise mitmekesisuse säilimisele EL liikmesriikide territooriumil. Loodusdirektiivi artikli 3 lõigete 1 ja 2 kohaselt luuakse Euroopa ökoloogiline võrgustik Natura 2000, mille loomise annab oma panuse iga liikmesriik võrdeliselt sellega, millisel määral leidub tema territooriumil loodusdirektiivis nimetatud looduslikke elupaigatüüpe ja liikide elupaiku. Vastavalt Vabariigi Valitsuse 5. augusti 2004. a korralduse nr 615 „Euroopa Komisjonile esitatav Natura 2000 võrgustiku alade nimekiri” lisa 1 punkti 2 alapunktile 52 on Natura 2000 võrgustiku loodusalaks esitatud Jalase loodusala, mis hõlmab Jalase maastikukaitseala. Seetõttu tuleb Jalase maastikukaitsealal tegevuse kavandamisel hinnata selle mõju kaitse-eesmärkidele, arvestades Natura 2000 võrgustiku alade kohta kehtivaid erisusi.

Jalase loodusala on kinnitatud Natura 2000 võrgustiku alaks Euroopa Komisjoni 12. detsembri 2008. a otsusega 2009/94/EÜ, millega võeti vastavalt nõukogu direktiivile 92/43/EMÜ vastu boreaalses biogeograafilises piirkonnas asuvate ühenduse tähtsusega alade teine ajakohastatud loetelu (teatavaks tehtud numbriga K(2008) 8046 all, ELT L 043, 13.02.2009, lk 245–392). Viimati ajakohastati boreaalse biogeograafilise piirkonna loodusalade nimekirja Euroopa Komisjoni 26. novembri 2015. a rakendusotsusega (EL) 2015/2371, millega võeti vastu boreaalses biogeograafilises piirkonnas asuvate ühenduse tähtsusega alade loetelu üheksas uuendatud versioon (teatavaks tehtud numbriga C(2015) 8214 all, ELT L 338, 23.12.2015, lk 436–676).

Pärast määruse jõustumist tehakse Euroopa Komisjonile ettepanek muuta Jalase loodusala piire, mis tuleb viia vastavusse kaitseala piiriga.

Loodusala osakaal väheneb järgmistel kinnistutel: Mäe (65401:002:0053), Ristiku (65401:001:0200), Nõlva (65401:001:0530), Sauna (65401:001:0056), Vardi metskond 134 (65401:002:0205) ja Vardi metskond 55 (65401:002:0014).

5. Määruse mõju ja rakendamiseks vajalikud kulutused

Määruse mõju on positiivne loodus- ja elukeskkonnale, aidates looduskeskkonna säilitamisega kaasa inimeste põhivajaduste ja elukvaliteedi tagamisele. Määrus aitab paremini tagada väärtuslike metsa- ja rannikukoosluste ning kaitsealuste linnu- ja taimeliikide kasvukohtade säilitamist ja nende soodsa seisundi saavutamist.

Uue kaitse-eeskirja kehtestamine aitab kaasa rahvusvaheliste kohustuste täitmisele, seega on mõju välissuhetele positiivne. Looduse mitmekesisuse ehk elurikkuse säilitamise ja suurendamise vajaduse sätestavad nii Euroopa 2020 kui ka Ressursitõhusa Euroopa tegevuskava. Sellest tulenevalt on elurikkuse vähenemise peatamiseks ja taastamiseks kinnitatud EL elurikkuse strateegia aastani 2020 (KOM(2011)2441), mis seab liikmesriigile konkreetsed ja mõõdetavad eesmärgid elurikkuse (liikide ja elupaikade seisundi) parandamiseks aastaks 2020. Kinnitatav õigusakt toetab otseselt nende eesmärkide saavutamist.

Jalase maastikukaitseala on juba riikliku kaitse all, mistõttu puudub oluline mõju sotsiaalvaldkonnale, riiklikule julgeolekule, majandusele, regionaalarengule ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele.

Vastavalt maamaksuseaduse §-le 4 kaasneb määruse jõustumisega kohaliku omavalitsuse maamaksutulude vähenemine. Maamaksuseaduse § 4 lõike 3 kohaselt hakkab maamaksusoodustus kehtima kaitse-eeskirja jõustumisele järgneva aasta 1. jaanuaril. Maamaksuseaduse § 4 lõike 1 punkti 1¹ kohaselt kaitsealade sihtkaitsevööndi maalt maamaksu ei maksta ja § 4 lõike 2 kohaselt looduskaitseaduse §-s 31 sätestatud piiranguvööndi maalt makstakse maamaksu 50% maamaksu määrast. Maamaksu laekub Märjamaa vallale vähem ligikaudu 300 eurot aastas.

Planeeringud tuleb kooskõlla viia kehtestatud õigusaktidega. Seega mõjutab määruse kehtestamine ka kehtestatud planeeringuid. Teadaolevalt ei ole vastuolusid kehtivate planeeringutega, mistõttu oluline mõju selles küsimuses puudub. Eelnõu avalikustamise käigus saadeti kohalikele omavalitsustele ja maaomanikele arvamuse avaldamiseks eelnõu materjalid. Selle käigus ei esitatud vastuväiteid, et määruse jõustumine takistaks kehtivate planeeringute teostamist. Looduskaitseaduse § 9 lõike 7¹ punktide 3 ja 4 järgi on avalikustamise üks eesmärk saada menetlusosalistelt neile teadaolevaid andmeid, mis on eelnõuga seotud.

Vastavalt looduskaitseaduse §-le 20 võib riik kokkuleppel kinnisasja omanikuga omandada kinnisasja, mille sihtotstarbelist kasutamist ala kaitsekord oluliselt piirab, kinnisasja väärtusele vastava tasu eest. Jalase maastikukaitseala sihtkaitsevööndisse lisandub 38 ha eramaid. Maa-ameti tehingute hindade andmebaasi alusel arvutati tolleaegses Raikküla vallas 2013. aastal toimunud

tehingute keskmine mediaanhind. Sihtkaitsevööndis oleva eramaa riigile ostmise korral oleks selle hind ligikaudu 158 455 eurot. Tegemist on hüpoteetilise summaga, kuna maid omandatakse riigile maaomaniku taotluse alusel ning senise praktika põhjal valdav enamus maaomanikke maa riigile võõrandamisest huvitatud ei ole.

Kaitseala pindalale lisandub 28,1 hektarit Natura 2000 võrgustiku ala sihtkaitsevööndis asuvat erametsamaad. Kaitsealal asuva erametsamaa omanikel on võimalik taotleda maaelu arengukava alusel antavat Natura 2000 erametsamaa toetust, mida antakse Natura 2000 võrgustiku alal asuval või looduskaitsealaseaduse § 4 lõike 1 punktis 1 või 4 nimetatud kaitstava loodusobjekti sihtkaitsevööndis asuval erametsamaal looduskaitsete piirangute järgimise eest. Toetuse ühikumäär Natura 2000 võrgustiku ala sihtkaitsevööndis või looduskaitsealaseaduse § 4 lõike 1 punktis 1 või 4 nimetatud kaitstava loodusobjekti sihtkaitsevööndis asuva metsaala ühe hektari kohta on 110 eurot kalendriaastas. Toetuse ühikumäär Natura 2000 võrgustiku ala piiranguvööndis, hoiualal või sellise ala piires, mille kohta on tehtud looduskaitsealaseaduse § 8 lõikes 1 nimetatud kaitse alla võtmise ettepanek või mille kohta on algatatud looduskaitsealaseaduse § 9 lõikes 1 nimetatud loodusobjekti kaitse alla võtmise menetlus, asuva metsaala ühe hektari kohta on kuni 60 eurot kalendriaastas.

Jalase maastikukaitseala kaitsekorra uuendamisega arvatakse kaitseala koosseisus sihtkaitsevööndisse riigimetsa 120 ha. Lähtudes sellest, et ka piiranguvööndi metsade majandamine oli varem kitsendatud ja vastavalt RMK arvutustele on majanduspiirangutega metsade kavandatavaks raiemahuks ligikaudu 1/10 majandusmetsa lankide keskmisest, vähendab range kaitse Raplamaa puidukasutuse tulu keskmiselt 86 eurot hektari kohta aastas. Seega suureneb iga-aastane saamata jäänud puidutulu Jalase maastikukaitseala moodustamisega 10 320 euro võrra aastas.

Kaitseala piiri muutmisega ei lisandu kaitsealasse poollooduslikke kooslusi.

Veerežiimi taastamisega kaasnevad täiendavad kulutused, mille maksumust ei ole võimalik seletuskirjas välja tuua ja täpsustatakse ala kaitsekorralduskavaga.

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub kümnendal päeval pärast Riigi Teatajas avaldamist.

7. Vaidlustamine

Määruse üldkorraldusele ehk haldusakti tunnustele vastavat osa on võimalik vaidlustada, esitades halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras kaebuse halduskohtusse. Määruses on üldkorralduse regulatsioon suunatud asja (kinnistu) avalik-õigusliku seisundi muutmisele, hõlmates eelkõige asja kasutamist ja käsutamist reguleerivaid sätteid. Seega vastavad määruses üldkorralduse tunnustele sätteid, millest tulenevad kinnisasja omanikule või valdajale õigused ja kohustused on konkreetse kinnisasjaga tihedalt seotud ning puudutavad kinnisasja kasutamist või käsutamist. Halduskohtumenetluse seadustiku § 46 lõike 1 kohaselt võib tühistamiskaebuse

esitada 30 päeva jooksul kaebajale haldusakti teatavaks tegemisest arvates ja sama paragrahvi lõike 5 kohaselt kaebuse haldusakti õigusvastasuse kindlakstegemiseks kolme aasta jooksul haldusakti andmisest arvates.

8. Eelnõu kooskõlastamine

Eelnõu on kooskõlastatud teiste ministeeriumidega eelnõude infosüsteemi EIS kaudu. Maaeluministeerium kooskõlastas eelnõu seletuskirja puudutavate märkustega arvestamise korral. Ülejäänud ministeeriumid on kooskõlastanud eelnõu vaikimisi. Vabariigi Valitsuse reglemendi § 7 lõike 4 kohaselt, kui kooskõlastaja ei ole sama paragrahvi lõigetes 1–3 sätestatud tähtaja jooksul eelnõu kooskõlastanud või jätnud seda põhjendatult kooskõlastamata, loetakse eelnõu kooskõlastatuks. Seletuskirja lk 10-11 on tulenevalt Maaeluministeeriumi märkusest vastavate selgitustega täiendatud. Märkustega arvestamise tabel on lisatud seletuskirja Lisas 1.

Jalase maastikukaitseala kaitse-eeskirja seletuskirja lisa

Kooskõlastusringil esitatud ministeeriumite märkustega arvestamise tabel

Maaeluministeerium	<p>Juhime tähelepanu, et lisaks Vabariigi Valitsuse määruse „Jalase maastikukaitseala kaitseeeskiri” eelnõu (edaspidi eelnõu) seletuskirjas nimetatud looduskaitseaduse §-s 18 sätestatud loodushoiutoetusele ja „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“ (edaspidi maaelu arengukava) alusel antavale Natura 2000 erametsamaa toetusele saab maaelu arengukava alusel taotleda ka poolloodusliku koosluse hooldamise toetust, mida antakse poolloodusliku koosluse hooldamise eest. Eeltoodust lähtudes teeme ettepaneku täiendada eelnõu seletuskirja viitega maaelu arengukava alusel antavale poolloodusliku koosluse hooldamise toetusele.</p> <p>Samuti teeme ettepaneku eelnõude seletuskirjades selguse huvides edaspidi maaelu arengukava alusel antavatele toetustele viidates märkida alati ka nende seos maaelu arengukavaga.</p>	<p>Arvestatud. Seletuskirja on täiendatud lk 21 järgmises sõnastuses: “Vastavalt looduskaitseaduse §-le 18 makstakse kaitseala poollooduslike koosluste säilimiseks vajalike tööde tegemiseks kinnisasja valdajale loodushoiutoetust ning maaelu arengukava alusel poollooduslike koosluste hooldamise toetust”.</p>
Maaeluministeerium	<p>Juhime tähelepanu, et eelnõu seletuskirja leheküljel 29 esineb ebatäpsusi maaelu arengukava alusel antava Natura 2000 erametsamaa toetuse kohta toodus. Teeme ettepaneku sõnastada nimetatud osa eelnõu seletuskirjast järgmiselt. „Kaitseala pindalale lisandub 28,1 hektarit Natura 2000 võrgustiku ala sihtkaitsevööndis asuvat erametsamaad. Kaitsealal asuva erametsamaa omanikel on võimalik taotleda maaelu arengukava alusel antavat Natura 2000 erametsamaa toetust, mida antakse Natura 2000 võrgustiku alal asuval või looduskaitseaduse § 4 lõike 1 punktis 1 või 4 nimetatud kaitstava loodusobjekti sihtkaitsevööndis asuval erametsamaal looduskaitseliste piirangute järgimise eest. Toetuse ühikumäär Natura 2000 võrgustiku ala sihtkaitsevööndis või looduskaitseaduse § 4 lõike 1 punktis 1 või 4 nimetatud kaitstava loodusobjekti sihtkaitsevööndis asuva metsaala ühe hektari</p>	<p>Arvestatud. Seletuskirja lk 29 on pakutud sõnastuses täiendatud.</p>

	<p>kohta on 110 eurot kalendriaastas. Toetuse ühikumäär Natura 2000 võrgustiku ala piiranguvööndis, hoiualal või sellise ala piires, mille kohta on tehtud looduskaitseaduse § 8 lõikes 1 nimetatud kaitse alla võtmise ettepanek või mille kohta on algatatud looduskaitseaduse § 9 lõikes 1 nimetatud loodusobjekti kaitse alla võtmise menetlus, asuva metsaala ühe hektari kohta on kuni 60 eurot kalendriaastas.“</p>	
--	--	--